

KLP

KLP

SFCR 2017
Rapport om solvens og finansiell stilling

Innhold

Sammendrag.....	3
A. Virksomhet og resultater.....	5
A.1 Virksomhet	5
A.2 Forsikringsresultat	6
A.3 Investeringsresultat	7
A.4 Resultat fra øvrig virksomhet.....	9
A.5 Andre opplysninger	9
B. System for risikostyring og internkontroll	10
B.1 Generelle opplysninger om systemet for risikostyring og internkontroll.....	10
B.2 Krav til egnethet	13
B.3 Risikostyringssystemet.....	14
B.4 Internkontrollsystem	17
B.5 Internrevisjonsfunksjon.....	18
B.6 Aktuarfunksjon	19
B.7 Utkontraktering.....	20
B.8 Andre opplysninger	20
C. Risikoprofil.....	21
C.1 Forsikringsrisiko	21
C.2 Markedsrisiko	23
C.3 Kredittrisiko	25
C.4 Likviditetsrisiko	25
C.5 Operasjonell risiko.....	26
C.6 Andre vesentlige risikoer	26
C.7 Andre opplysninger	26
D. Verdsettelse for solvensformål	27
D.1 Eiendeler	27
D.2 Forsikringstekniske avsetninger	31
D.3 Andre forpliktelser	37
D.4 Alternative verdsetningsmetoder	39
D.5 Andre opplysninger	39
E. Kapitalforvaltning.....	40
E.1 Ansvarlig kapital	40
E.2 Solvenskapitalkrav og minstekapitalkrav	45
E.3 Bruk av durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko ved beregning av solvenskapitalkravet.....	47
E.4 Forskjeller mellom standardformelen og benyttede interne modeller	47
E.5 Manglende oppfyllelse av minstekapitalkravet eller solvenskapitalkravet	47
E.6 Andre opplysninger	47
Godkjenning	48
Templater	49

Sammendrag

Solvens II-regelverket ble innført fra 01.01.2016. Regelverket er det samme i alle land i EU og i EØS-området. Regelverket skal blant annet gi økt beskyttelse for forsikringstakerne. Solvens II stiller krav til offentliggjøring av informasjon, blant annet gjennom denne rapporten. Rapporten skal gi opplysninger om foretakets virksomhet og resultater, systemet for risikostyring og hvordan internkontrollen i foretaket fungerer. Rapporten skal også gi opplysninger om hvilke risikoer foretaket har, hvilke metoder som benyttes for verdsettelse av både eiendeler og forpliktelser samt en oversikt over foretakets sammensetning av solvenskapitalen. Solvenskapitalen skal dekke den risikoen foretaket har påtatt seg ved hjelp av lovbestemt solvenskapitalkrav.

Hovedproduktet til Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringssselskap (KLP) er offentlig tjenestepensjon. Foretaket eies av kundene som er norske kommuner, fylkeskommuner, helseforetak og bedrifter med offentlig tilknytning.

Foretakets kapitalforvaltning er splittet i en kundeportefølje (498 milliarder kroner per 31.12.2017) som omfatter alle pensjonsmidlene, og en selskapsportefølje (36,8 milliarder kroner per 31.12.2017) som omfatter foretakets egenkapital og øvrige midler.

Finansinntektene tilknyttet kundeporteføljen utgjorde 31 milliarder kroner i 2017 (24,7 milliarder i 2016). Dette tilsvarte en verdijustert avkastning på 6,7 prosent for året. Finansinntektene i selskapsporteføljen utgjorde 1,3 milliarder kroner i 2017 (1,4 milliarder i 2016) som tilsvarte en avkastning på 4,0 prosent.

For 2017 var risikoresultatet, resultatet som følger av at dødelighet og uførhet i perioden avviker fra det som er forutsatt i premietariffen, 899 millioner kroner innenfor offentlig tjenestepensjon. Tilsvarende tall i 2016 var 788 millioner kroner.

Systemet for risikostyring og internkontroll, slik det er organisert og operasjonalisert, anses hensiktsmessig for KLPs virksomhet. Foretakets vedtekter og gjeldende lovgivning, legger til rette for en hensiktsmessig eierstyring og selskapsledelse, og gir en klar rolledeling mellom styrende organer og daglig ledelse. Foretakets øverste myndighet er generalforsamlingen. I tillegg har foretaket en foretaksforsamling som velger foretakets styre.

Risikostyringssystemet i KLP er tilpasset Solvens II og er organisert etter prinsippet om de tre forsvarslinjer. Styret i KLP har, i tillegg til lovpålagt godgjørelseskomite og revisjonsutvalg, opprettet et eget risikoutvalg.

Styret har fastsatt retningslinje for risikostyring og interkontroll, samt en rekke andre retningslinjer for å sikre god risikostyring og etterlevelse av lover og regler. Det er også fastsatt krav til styrets samlede kompetanse, i tillegg til kravene om egnethet og skikkethet, som også gjelder ledende ansatte og nøkkelfunksjoner i foretaket.

Utviklingen i foretakets risiko og solvenssituasjon følges opp gjennom omfattende rapportering til styret og konsernledelsen. Dette inkluderer rapportering fra alle de tre forsvarslinjene.

Foretakets vesentligste risikoer er forsikringsrisiko, markedsrisiko og kredittrisiko.

Forsikringsrisiko domineres av opplevelsesrisiko, det vil si risikoen for at personer som har rett til pensjonsutbetalinger fra KLP lever lenger enn forventet, og derfor krever større utbetalinger enn forventet. I tillegg er risikoen for at flere blir tidlig uføre, en betydelig forsikringsrisiko. Risikoen for at kunder flytter fra KLP er ikke en risiko for foretakets soliditet.

Solvenskapital og solvenskapitalkrav relatert til dette, inngår likevel i beregningene av KLPs solvenskapitaldekning under Solvens II.

Om lag to tredjedeler av kundenes midler investeres i rentebærende papirer. De resterende midlene er investert i aksjer og eiendom. Markedsrisikoen domineres av aksje- og eiendomsrisiko, samt rente og kredittrisiko. Foretaket har betydelige buffere som muliggjør en slik allokering. Risikoprofilen endres dynamisk ved at en handlingsregel tilpasser andelen risikable investeringer til det buffernivået foretaket har.

Under Solvens II verdsettes alle eiendeler og forpliktelser til markedsverdi. Det er to hovedforskjeller i verdsettelsen av eiendeler og forpliktelser i Solvens II og i finansregnskapet. Den ene er verdsettelsen av forsikringsforpliktelsene. I Solvens II-regnskapet hensyntas virkelig rentenivå, mens i finansregnskapet benyttes garantert rente til verdsettelsen. Den andre hovedforskjellen er at obligasjoner og utlån som i finansregnskapet føres til amortisert kost, føres til virkelig verdi i Solvens II-regnskapet. Andre ulikheter skyldes ulik behandling av immaterielle eiendeler og utsatt skatt.

Solvens II-regelverket stiller krav til hvor stor solvenskapitalen må være gjennom solvenskapitalkravet. KLP benytter en overgangsregel for forsikringstekniske avsetninger til Solvens II-regelverket. Ved bruk av denne overgangsregelen, har KLP en solvenskapitaldekning på 352 prosent per 31.12.2017. Selv uten bruk av denne overgangsregelen har KLP en solvenskapitaldekning på 242 prosent, som er godt over eget mål om minst 150 prosent solvenskapitaldekning.

Denne rapporten er utarbeidet av KLP som livselskap. En tilsvarende rapport er utarbeidet for KLP-konsernet.

A. Virksomhet og resultater

A.1 Virksomhet

- a) Foretakets navn er Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap. Foretakets adresse er: Dronning Eufemias gate 10, postboks 400 Sentrum, 0103 Oslo
- b) Finanstilsynet har det finansielle tilsynet med foretaket. Finanstilsynets adresse er: Revierstredet 3, postboks 1187 Sentrum, 0151 Oslo
- c) Foretakets eksterne revisor er PwC, Dronning Eufemias gate 8. Kontaktperson er Erik Andersen, erik.andersen@pwc.com
- d) Det er kundene med offentlig tjenstepensjon i KLP som eier foretaket. Disse utgjøres av norske kommuner og fylkeskommuner, de regionale helseforetakene (RHF) med deres datterselskaper helseforetakene (HF) samt bedrifter med offentlig tilknytning
- e) Kommunal Landspensjonskasse (KLP) er morselskap i KLP-konsernet. KLPs heleide datterselskaper er organisert som aksjeselskaper. Følgende heleide datterselskaper inngår i konsernet:
 - KLP Bankholding AS med datterselskapet:
 - KLP Banken AS med datterselskapene:
 - KLP Boligkreditt AS
 - KLP Kommunekreditt AS
 - KLP Bedriftspensjon AS
 - KLP Eiendom AS
 - KLP Forsikringsservice AS
 - KLP Kapitalforvaltning AS
 - KLP Skadeforsikring AS

Figur 1: Selskapsstruktur

- f) KLPs hovedprodukt er offentlig tjenstepensjon. Konsernet er også en stor leverandør av innskuddspensjon, skadeforsikringer, banktjenester og fondsprodukter. Eiendomsselskapet KLP Eiendom AS er Nordens tredje største eiendomsforvalter. Med unntak av eiendomsvirksomheten hvor en del eiendommer er utenfor landets grenser, har KLP utelukkende virksomhet i Norge.
- g) Det er ikke noe å rapportere vedrørende virksomhet eller hendelser som har inntruffet i rapporteringsperioden, og som har hatt en vesentlig innvirkning på foretaket.

A.2 Forsikringsresultat

Resultatene i dette kapitlet samsvarer med risikoresultatet i resultat av teknisk regnskap for KLP, note 19 i årsrapporten for 2017, gruppert i henhold til inndelingen som benyttes for solvenskapitalberegningen under Solvens II-regelverket. Risikoresultatet består av premier foretaket tar for å dekke forsikringsrisikoer med fradrag av faktiske kostnader til reserveavsetninger og utbetalinger for forsikringshendelser. Resultat fremkommer som følge av at dødelighet og uførhet i perioden avviker fra det som er forutsatt i premietariffen.

Risikoresultatet består av resultat for opplevelse (de forsikrede blir eldre enn forventet, utbetalingene varer lengre enn antatt), død (de etterlatte lever lenger enn forventet, utbetalingene varer lengre enn antatt) og uførhet (det blir flere uføre enn forventet, utbetaling til uførepensjon blir høyere enn antatt).

Tabell 1: Risikoresultat i KLP per 31.12.2017. Tall i millioner kroner.

2017	Fylkeskommuner	Statlige helseforetak	Kommuner og bedrifter	Folkevalgte	Opphørte og lukkede ordninger	Sykepleiere	Sykehusleger	Totalt 2017
Opplevelse	15.5	81.6	449.3	-1.0	50.9	114.5	-16.6	694.2
Død	-4.5	-2.0	-40.2	-0.3	-5.8	-6.6	16.8	-42.7
Uførhet	16.4	64.5	129.5	2.0	-4.2	36.9	2.2	247.3
Risikoresultat	27.3	144.1	538.6	0.6	40.9	144.8	2.4	898.8

Tabell 2: Risikoresultat i KLP per 31.12.2016. Tall i millioner kroner.

2016	Fylkeskommuner	Statlige helseforetak	Kommuner og bedrifter	Folkevalgte	Opphørte og lukkede ordninger	Sykepleiere	Sykehusleger	Totalt 2016
Opplevelse	40.8	73.1	376.3	0.8	7.8	100.7	-5.7	593.8
Død	-2.6	0.9	-1.2	-0.6	4.2	-0.6	9.7	9.8
Uførhet	24.5	37.8	65.2	0.7	5.2	40.0	11.2	184.7
Risikoresultat	62.7	111.9	440.3	0.9	17.2	140.1	15.2	788.3

Det totale risikoresultatet for 2017 var 899 millioner kroner innenfor offentlig tjenstepensjon. Tilsvarende tall for 2016 var 788 millioner kroner. Risikoresultatet vil tradisjonelt ha lite svingninger fra år til år, likevel vil noen svingninger måtte påregnes. Dødelighetsgrunnlaget K2013 oppleves fortsatt å ha gode marginer, og utviklingen i 2017 viste at marginene totalt sett fortsatt er noe større enn forventet. For sykepleiere og sykehusleger er dødelighetstariffen styrket fra og med 01.01.2018.

Med det robuste premie- og avsetningsnivået KLP har (basert på beregningsgrunnlaget K2013 fastsatt av Finanstilsynet) og de betydelige midlene i risikoutjevningfondet, reduseres risikoen for at underskudd på forsikringsrisiko må dekkes av annen egenkapital enn risikoutjevningfondet. Ved utgangen av 2017 var risikoutjevningfondet 4,2 milliarder kroner. For 2016 var dette beløpet 3,9 milliarder kroner.

For å administrere pensjonsordningene, krever foretaket inn kostnadselement i premiene. Dette elementet inngår i foretakets administrasjonsresultat som omhandles i kapittel A.5.

A.3 Investeringsresultat

Foretakets kapitalforvaltning er splittet i en kundeportefølje som omfatter alle pensjonsmidlene, og en selskapsportefølje som omfatter investering av foretakets øvrige midler.

A.3.1 Investeringsresultat kundeportefølje

Kundeporteføljen er inndelt i to hovedporteføljer, kollektivporteføljen og investeringsvalgporteføljen. All avkastning fra forvaltning av disse porteføljene godskrives kundene, ingenting tilfaller KLP.

Tabell 3: Inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen. Tall i millioner kroner.

Kollektivporteføljen	2017	2016	Endring
Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	5 565	4 616	949
Renteinntekter og utbytte mv på finansielle eiendeler	10 871	8 432	2 439
Verdiendringer på investeringer	13 450	6 014	7 436
Realiserte gevinster og tap på investeringer	924	5 528	-4 604
Inntekter fra investeringer	30 810	24 588	6 222

Tabell 4: Inntekter fra investeringer i investeringsvalgporteføljen. Tall i millioner kroner.

Investeringsvalgporteføljen	2017	2016	Endring
Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	27	23	4
Renteinntekter og utbytte mv på finansielle eiendeler	56	41	15
Verdiendringer på investeringer	63	45	18
Realiserte gevinster og tap på investeringer	18	18	-
Inntekter fra investeringer	164	127	37

I kollektivporteføljen har KLP forpliktet seg til å levere en minimumsavkastning årlig. I investeringsvalgporteføljen må KLP innfri avkastningsgarantien etter fem år, mens kundene midlertidig må dekke inn eventuelt manglende årlig avkastning under denne femårsperioden. KLP krever inn en premie som betaling for å avgi en slik avkastningsgaranti (rentegarantipremie). Rentegarantipremien skal reflektere markedsverdien av avkastningsgarantien, og premien fastsettes forskuddsvis for ett år av gangen. Verdien av rentegarantipremien er oppgitt i tabell 8 under kapittel A.5 Andre opplysninger.

Manglende avkastning må dekkes inn fra foretakets egenkapital eller tilleggsavsetninger. Tilleggsavsetninger er tilbakeholdt avkastningsoverskudd fra tidligere år, og er tildelt den enkelte kundes kontrakt. Tilleggsavsetningene kan benyttes for å dekke foretakets avkastningsgaranti dersom faktisk avkastning er lavere enn garantert avkastning. Avkastning under null må uansett dekkes fra foretakets egenkapital.

Finansinntektene tilknyttet kundeporteføljene utgjorde 31 milliarder kroner i 2017, mens de i 2016 utgjorde 24,6 milliarder kroner (se tabell 3 og 4 over). Dette tilsvarte en verdijustert avkastning på 6,7 prosent i 2017 mot 5,8 prosent i 2016 i kollektivporteføljen, og henholdsvis 7,5 prosent i 2017 og 6,2 prosent i 2016 i investeringsvalgporteføljen.

I 2017 oppnådde foretaket et avkastningsoverskudd på 5,7 milliarder kroner, der 1,1 milliarder kroner ble disponert til kundenes tilleggsavsetninger og 4,6 milliarder kroner ble disponert til premiefondet. Kursreguleringsfondet økte med 13,9 milliarder kroner fra 2016. I 2016 oppnådde foretaket et avkastningsoverskudd på 7,9 milliarder kroner, der 4 milliarder kroner ble disponert til kundenes tilleggsavsetninger og 3,8 milliarder kroner ble disponert til premiefondet.

Kostnadene for å forvalte kundemidlene var på 187 millioner kroner i 2017, i 2016 var kostnadene på 179 millioner kroner. Kostnadene blir dekket inn av et eget omkostningselement i pensjonspremien, og inngår som en del av administrasjonsresultatet

som tilfaller foretaket. Administrasjonsresultatet er oppgitt under kapittel A.5 under tabell 8, Resultatelementer i selskapsporteføljen.

Tabellen under viser kollektivporteføljens fordeling på hovedaktivaklasser og avkastning per aktivaklasse. Summen vil avvike noe fra regnskapstallet på grunn av ulik regnskapsmessig klassifisering. I tabellen er også derivatposisjoner ført netto, mens de bruttoføres i regnskapet. De to største bidragsyttere til finansinntektene i 2017 var eiendom og aksjer. Avkastningen på aksjer og alternative investeringer inneholder effektene av valutasikring og strategiske posisjoner.

Tabell 5: Kollektivporteføljen. Tall i millioner kroner.

Eiendeler kollektivporteføljen	Balanse 31.12.2017	Avkastning 31.12.2017	Balanse 31.12.2016	Avkastning 31.12.2016
Eiendom	60 428	8.9 %	56 923	12.5 %
Utlån	57 003	2.2 %	52 701	2.4 %
Aksjer og alternative investeringer	110 618	16.5 %	92 533	7.3 %
Anleggs-/HTF-obligasjoner	132 647	4.0 %	121 877	4.3 %
Omløpsobligasjoner	95 105	3.2 %	91 254	3.5 %
Likviditet/pengemarked	34 317	1.5 %	38 644	1.7 %
Sum	490 119	6.7 %	453 932	5.8 %

Til informasjon har ikke KLP ført investeringskostnader eller investeringsinntekter mot egenkapitalen. KLP har heller ikke investeringer i verdipapirisering.

A.3.2 Investeringsresultat selskapsportefølje

Finansinntektene fra investeringene i selskapsporteføljen utgjorde 1,3 milliarder kroner i 2017 mot 1,4 milliarder kroner i 2016. Dette tilsvarte en avkastning på 4,0 prosent i 2017 mot 4,7 prosent i 2016. Kostnader knyttet til forvaltning av selskapsporteføljen var på 13 millioner kroner. Avkastning på selskapsporteføljen og kostnader ved å forvalte denne, inngår i totalresultat til foretaket.

Tabell 6: Inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen. Tall i millioner kroner.

Investeringsresultat selskapsporteføljen	2017	2016	Endring
Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	364	529	-165
Renteinntekter og utbytte mv på finansielle eiendeler	690	605	85
Netto driftsinntekter fra eiendom	41	181	-140
Verdiendringer på investeringer	-192	901	-1 093
Realiserte gevinster og tap på investeringer	358	-862	1 220
Inntekter fra investeringer	1 261	1 354	-93

Tabellen under viser porteføljens fordeling på hovedaktivaklasser og avkastning på investeringene fordelt på hovedaktivaklasse. Summen vil avvike noe fra regnskapstallet på grunn av ulik regnskapsmessig klassifisering.

Tabell 7: Selskapsporteføljen. Tall i millioner kroner.

Eiendeler selskapsporteføljen	Balanse 31.12.2017	Avkastning 31.12.2017	Balanse 31.12.2016	Avkastning 31.12.2016
Aksjer i datterselskaper	4 641		4 341	
Eiendom	2 824	7.6 %	2 732	15.3 %
Anleggsaksjer og tilknyttede selskaper	543	62.3 %	439	11.4 %
Sikring av ansvarlig e lån	5 881	9.8 %	7 008	-1.3 %
Anleggs-/HTF-obligasjoner	10 050	3.7 %	7 706	4.6 %
Omløpsobligasjoner	2 649	3.1 %	2 570	2.9 %
Likviditet/pengemarked	6 621	1.7 %	6 623	2.3 %
Sum	33 209	4.0 %	31 419	4.7 %

Strategiske aksjer i aktivklassen Anleggsaksjer og tilknyttede selskaper, har hatt en meget høy avkastning. I tillegg er det utbetalt utbytte. Dette er årsaken til at avkastningen stiger såpass kraftig fra årsslutt 2016 til årsslutt 2017. Siden eierposten er svært liten, påvirker den ikke totalavkastningen nevneverdig.

A.4 Resultat fra øvrig virksomhet

Alle vesentlige inntekter og utgifter er inkludert i det foregående.

A.5 Andre opplysninger

I kapitlene over er forsikringsresultat (risikoresultat) og investeringsresultat beskrevet. Positivt forsikringsresultat og positivt investeringsresultat i kundeporteføljen tilfaller kundene. Tilsvarende negative resultat blir belastet foretakets egenkapital. Rentegarantipremie og administrasjonsresultatet inngår i foretakets årlige resultat sammen med avkastningen i selskapsporteføljen. KLP er et gjensidig eiet foretak. De nevnte størrelsene bidrar til at veksten i egenkapitalen følger veksten i pensjonsforpliktelsene. Tabellen under viser størrelsen på rentegarantipremien og administrasjonsresultatet for 2017 og 2016. Nødvendig vekst i egenkapitalen utover dette, sikres ved at det i tillegg kalles inn et årlig egenkapitaltilskudd fra eierne.

Tabell 8: Resultatelementer i selskapsporteføljen. Tall i millioner kroner.

Resultatelementer	31.12.2017	31.12.2016
Rentegarantipremie	703	683
Administrasjonsresultat	140	-49
Sum	843	634

I 2016 nedskrev KLP verdien av sine IT systemer med 174 millioner kroner. Denne kostnaden inngår i administrasjonsresultatet og er hovedforklaringen til økningen fra 2016 til 2017.

Foretakets samlede resultat før skatt var på 2,0 milliarder kroner i 2017, mot 2,1 milliarder kroner i 2016.

B. System for risikostyring og internkontroll

Beskrivelsen i dette kapittelet dekker KLP både som foretak og som konsern. Kapittelet er identisk med tilsvarende kapittel i KLPs konsern SFCR.

Systemet for risikostyring og internkontroll, slik det er organisert og operasjonalisert, anses hensiktsmessig for KLPs virksomhet i forhold til arten, omfanget og kompleksiteten av risikoene.

B.1 Generelle opplysninger om systemet for risikostyring og internkontroll

B.1.1 Struktur i KLPs administrasjons-, ledelses og kontrollorgan

Foretakets vedtekter og gjeldende lovgivning legger til rette for en hensiktsmessig eierstyring og selskapsledelse, og gir en klar rolledeling mellom styrende organer og daglig ledelse.

Generalforsamlingen

KLP har en bred eierstruktur. Medlemmer av generalforsamlingen utpekes gjennom valgmøter i de relevante valgkretsene, hvor alle eiere er invitert. Stemmerett beregnes ut fra det enkelte medlems andel av foregående års ordinære premie. I generalforsamlingen har hver enkelt utsending én stemme.

Generalforsamlingen er foretakets øverste myndighet, og består av valgte representanter for foretakets eiere.

Til generalforsamlingen for 2016 og 2017 er det valgt 171 utsendinger fra 23 valgkretser. Fylkeskommunene og kommunene i hvert fylke utgjør 18 av valgkretsene. De fire regionale helseforetakene med datterselskaper, utgjør hver sin valgkrets. Bedriftene utgjør til sammen én krets. I hver valgkrets avholdes det valgmøte som velger utsendinger til generalforsamlingen. Generalforsamlingen skal godkjenne årsregnskapet og årsberetningen for foretaket og konsernet, herunder anvendelse av overskudd eller dekning av underskudd. Videre har generalforsamlingen som oppgave å velge 24 av foretaksforsamlingens 45 medlemmer, samt fastsettelse av godtgjørelse til foretaksforsamlingen.

Foretaksforsamlingen

Foretaksforsamlingen består av 45 medlemmer, hvorav 24 velges av generalforsamlingen. Videre oppnevnes seks representanter av arbeidstakerorganisasjonene i kommunal sektor. 15 representanter velges av og blant de ansatte i konsernet. Foretaksforsamlingen har i hovedsak de samme oppgaver som påligger en bedriftsforsamling etter allmennaksjelovens bestemmelser, å føre tilsyn med styret og konsernsjefens forvaltning av foretaket. Foretaksforsamlingen velger styre og styreleder. De av foretaksforsamlingens medlemmer som er valgt av generalforsamlingen, velger fem styremedlemmer med varamedlem, mens den samlede foretaksforsamling velger styrets leder og nestleder. Foretaksforsamlingen velger en valgkomité med fire medlemmer og et varamedlem.

Styret i KLP (Konsernstyret)

Styret er et kollektivt organ som skal ivareta foretakets og eierens interesser. Styret skal følge opp konsernets etterlevelse av virksomhetsregelverk og konsesjonskrav. Styret skal sørge for en forsvarlig organisering av virksomheten, fastsette retningslinjer, planer og budsjetter, holde seg orientert om foretakets økonomiske stilling og plikter, og påse at virksomheten, regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll. Styret skal føre tilsyn med den daglige ledelse og foretakets virksomhet for øvrig. Styret består av åtte medlemmer som velges for to år av gangen, slik at halvparten er på valg hvert år. Fem styremedlemmer med inntil like mange varamedlemmer, velges av de medlemmene i

foretaksforsamlingen som er valgt av generalforsamlingen. To medlemmer med varamedlemmer velges av og blant de ansatte i KLP. Ett medlem med varamedlem oppnevnes av den arbeidstakerorganisasjon eller forhandlingssammenslutning som har flest medlemmer i pensjonsordningene. I tillegg oppnevnes to observatører fra de organisasjonene som er nummer to og tre med hensyn til antall medlemmer. Konsernsjefen er ikke medlem av styret.

Konsernsjefen

Konsernsjefen står for den daglige ledelsen av KLP sin virksomhet og skal følge de retningslinjer og pålegg styret har gitt. Konsernsjefen rapporterer til foretakets styre. Konsernsjefens ansvar og oppgaver er gitt i instruks vedtatt av styret.

Konsernledelsen

Konsernledelsen i KLP består av ti erfarne personer med bred bakgrunn fra norsk næringsliv og offentlig sektor. Konsernledelsen er det øverste ledelsesnivået i KLP, og har ansvaret for den funksjonelle styringen av foretaket.

Konsernledelsen er organisert etter forretningsområder, hvor enhetene Livsforsikring, Bank, Skadeforsikring, Kapitalforvaltning, og Eiendom er representert. I tillegg består konsernledelsen av divisjonslederne med ansvar for Økonomi og Finans, IT, Kommunikasjon og marked samt HR og interne tjenester.

Styrets arbeidsutvalg

Styret har tre arbeidsutvalg, et godtgjørelsesutvalg, et revisjonsutvalg og et risikoutvalg. Utvalgene treffer ikke beslutninger på vegne av styret, men fremlegger sine vurderinger og anbefalinger til styret.

Godtgjørelsesutvalg

Godtgjørelsesutvalget er et saksforberedende og rådgivende arbeidsutvalg for styrets behandling av kompensasjonsspørsmål. Finanstilsynet ga i 2011 tillatelse til et felles godtgjørelsesutvalg i KLP-konsernet. På bakgrunn av dette fungerer utvalget også for de styrene i KLP-konsernet som etter loven skal ha godtgjørelsesutvalg. Utvalget har blant annet ansvaret for å tilrettelegge for at kravene i lov og forskrift om godtgjørelsesordninger i finansforetak, verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond, overholdes for de foretakene i KLP-konsernet som er underlagt dette regelverket.

Revisjonsutvalg

Revisjonsutvalget er et saksforberedende og rådgivende arbeidsutvalg for styret. Utvalget er opprettet i samsvar med kravene til et revisjonsutvalg som følger av forsikringsvirksomhetsloven. Utvalget skal bistå i å kvalitetssikre styrets arbeid knyttet til finansiell rapportering, revisjon, risikostyring og internkontroll.

Risikoutvalg

Utvalget fungerer som risikoutvalg for styret i KLP. Risikoutvalgets hovedoppgaver er å bistå styret med å overvåke og styre foretakets samlede risiko, samt vurdere om foretakets styrings- og kontrollordninger er tilpasset risikonivå og omfang av den samlede virksomheten i konsernet. Utvalget skal videre sikre at foretaket har gode systemer for internkontroll og risikostyring, og at andrelinjefunksjonene fungerer tilfredsstillende. Utvalget skal også påse at det foreligger tilfredsstillende organisering, klar organisasjonsstruktur, hensiktsmessig ansvarsfordeling og arbeidsfordeling mellom utøvende og kontrollerende funksjoner. Risikoutvalget skal bistå styret ved å forberede styrebehandlingen i øvrige saker som angår risikostyring.

Risikostyringskomité

Konsernsjefen har etablert en komité som er hans rådgivende organ i saker som angår foretakets overordnede risiko og solvens. Komitéen behandler samlet risikovilje, strategi for samlet risiko, og risikoeksponering på alle vesentlige risikofaktorer, herunder markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko.

Nøkkelfunksjoner

Risikostyringsfunksjonen, compliancefunksjonen, aktuarfunksjonen og internrevisor er nøkkelfunksjonene i KLP. Styret sikrer at disse har nødvendig myndighet, ressurser og uavhengighet gjennom styrevedtatte retningslinjer for hver av funksjonene. Retningslinjene gir leder for hver funksjon rett til å rapportere direkte til styret i saker som angår deres ansvarsområde. Nøkkelfunksjonene utarbeider kvartalsvise og årlige rapporter som behandles av styret.

B.1.2 Eventuelle vesentlige endringer i systemet for risikostyring og internkontroll, som er foretatt i rapporteringsperioden

Det er ikke foretatt vesentlige endringer i systemet for risikostyring og internkontroll i løpet av rapporteringsperioden.

B.1.3 Godtgjøringspolitikk

Prinsipper

Styret har tidligere vedtatt overordnede belønningsprinsipper i KLP og utfyllende retningslinjer for KLP Kapitalforvaltning AS. Godtgjøringsregelverket ble senest behandlet og revidert i styremøtet til KLP 08.12.2017.

I henhold til forskrift om godtgjøringsordninger i finansinstitusjoner, verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond, har styret i KLP fastsatt og sørget for at foretaket til enhver tid har, og praktiserer, retningslinje og rammer for en godtgjøringsordning som gjelder hele foretaket inkludert datterselskaper.

KLP-konsernet skal ha konkurransedyktige lønns- og ansettelsesbetingelser sammenliknet med tilsvarende foretak, uten å være lønnsledende. Godtgjøringsordningen er utformet slik at den er kostnadseffektiv for konsernet.

Konsernets godtgjøringsordninger skal være åpne og prestasjonsbaserte, slik at de i så stor grad som mulig oppleves som rettferdige og forutsigbare. Det skal være samsvar mellom avtalte krav til prestasjon og den godtgjørelse som gis.

Godtgjørelse basert på resultater

Det gis ikke individuelle eller kollektive godtgjørelser (bonus) til de ansatte ut fra KLPs resultater.

Pensjonsordning

Alle ansatte i KLP er medlemmer av KLPs pensjonsordning.

Frem til 01.05.2013 hadde KLP i tillegg en ordning med "Pensjon for lønn over 12 G"¹.

Denne ordningen er endret:

- Personer som ansettes i KLP etter 30.04.2013 omfattes ikke av ordningen.
- Personer som er ansatt før 30.04.2013 og som per i dag har lønn under 12 G, vil ikke bli omfattet av ordningen selv om de på et senere tidspunkt får lønn over 12 G.
- For personer som har en lønn over 12 G per 30.04.2013 gjelder følgende ordning: "De som har lønn ut over 12 G, har en tilleggsdekning som medfører at også fast lønn ut over 12 G medregnes fullt ut som pensjonsgivende. Denne ordningen gjelder kun

¹ Folketrygdens grunnbeløp

for medlemstid opptjent direkte i KLP. Dersom pensjonen beregnes etter deltid opptjent som ansatt i KLP, skal også pensjonsgrunnlaget utover 12 G reduseres tilsvarende”

B.1.4 Transaksjoner med nærstående

KLP har transaksjoner med øvrige foretak i KLP-konsernet samt medlemmer av administrasjons-, ledelses- eller kontrollorganet. Dette er transaksjoner som er en del av de produkter og tjenester som tilbys av KLP eller KLPs datterselskap til sine kunder. Transaksjonene inngås til markedsmessige betingelser og omfatter tjenestepensjon, privat pensjonssparing, skadeforsikring, bankinnskudd, utlån, kapitalforvaltning og fondssparing.

B.2 Krav til egnethet

B.2.1 Foretakets krav til egnethet

Foretaket sikrer at ledere av virksomheten og andre i virksomheten som innehar sentrale funksjoner samt nøkkelfunksjonene, er egnet og skikket for å ivareta sine arbeidsoppgaver og ansvarsområder som fremgår av den enkeltes stillingsbeskrivelse.

Styret i KLP har vedtatt, og reviderer årlig en retningslinje for egnet- og skikkethet. Retningslinjen inneholder kvalifikasjonskrav som skal sikre hensiktsmessig mangfold av kvalifikasjoner, kunnskap og relevant erfaring for å sikre at foretaket er ledet og ført tilsyn med på en profesjonell måte.

Styret i KLP skal som en del av kvalifikasjonskravet ha tilstrekkelig innsikt og forståelse til å kunne stille spørsmål til administrasjonens vurderinger, forholde seg kritisk til svarene og til å kunne iverksette nødvendige tiltak. Det samlede styret i KLP bør minst ha kvalifikasjoner innen områdene:

- Forsikrings- og finansmarkedet
- Forretningsmodell og –strategi
- Virksomhetssystemet, herunder forståelse av de risikoer virksomheten er utsatt for og evne til å håndtere disse
- Finansiell og aktuariell analyse
- Regulatoriske rammer og krav
- Samfunnsforståelse
- Kunde- og produktkompetanse.

B.2.2 Foretakets prosess for vurdering av egnethet

Vurdering av egnethet gjøres av lederen for den enkelte stillingsinnehaver. Personer som skal vurderes, må fremlegge utfylt og signert skjema for opplysninger til bruk i fastsatt vurdering fra Finanstilsynet. De aktuelle personene vurderes ved ansettelse/valg, eller ved spesielle situasjoner. Det skal årlig avgis en bekreftelse på at ikke nye forhold har oppstått etter siste vurdering/bekreftelse. Dette er særlig aktuelt i forhold tilandel.

Alle personer i konsernledelsen, nøkkelfunksjoner og styret skal oppfylle krav til skikkethet (andel). For personer som nevnt ovenfor, vurderer KLP følgende forhold:

- Straffbare forhold
- Sanksjoner mot foretak
- Administrative sanksjoner og gebyrer
- Økonomisk situasjon
- Skattemessige forhold
- Andre forhold

Personer som skal vurderes, må fremlegge kopi av politiattest som ikke er eldre enn tre måneder. Det kan også innhentes informasjon fra de offentlig tilgjengelige registrene Konkursregisteret og Regnskapsregisteret.

Dersom det foreligger overtredelse på noen av de ovennevnte punkter, gjøres en individuell vurdering. Det legges til grunn et forholdsmessighetsprinsipp hvor overtredelsens karakter, overtredelsens alvorlighet, hvorvidt det foreligger en endelig avgjørelse, antallet overtredelser, den aktuelle personens etterfølgende opptreden og tidsaspektet er vesentlige kriterier.

B.3 Risikostyringssystemet

B.3.1 Risikostyringssystemet. Strategier, prosesser og rapporteringsrutiner

Risikostyringssystemet i KLP er implementert gjennom retningslinjer, prosesser/strategier og rapporteringsrutiner. Mandater, samt instruksjoner og stillingsbeskrivelser for de ulike rollene inngår også i systemet.

Retningslinjer

Foretaket har utarbeidet et omfattende sett av retningslinjer, regelverk og instruksjoner som sikrer god risikostyring gjennom hensiktsmessige og grundige prosesser og prosedyrer. Retningslinjene revideres årlig og godkjennes av styret. Konsernsjefen fastsetter videre det nødvendige regelverk for å gjennomføre retningslinjene.

De ulike retningslinjene har ulike virkeområder. Enkelte retningslinjer gjelder hele konsernet, men vedtas likevel i datterselskapenes styre. Andre retningslinjer gjelder så langt de passer, og danner utgangspunkt for datterselskapenes egne retningslinjer. I tillegg vil hvert enkelt datterselskap ha egne retningslinjer for å regulere forhold som er spesifikke for foretakets virksomhet og de lover og regler foretaket er underlagt.

Prosesser/strategier

Den samlede risikoen i foretaket fordeles gjerne i tre hoveddeler, markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko, herunder strategisk risiko og omdømmerisiko.

De viktigste prosessene for å overvåke, håndtere og måle markedsrisiko er kapitalforvaltnings- og risikostyringsstrategi og kapitalplan. Kapitalforvaltnings- og risikostyringsstrategien vedtas i desember for det kommende kalenderåret. Her vedtas mål for samlet risiko, rammer for allokering og utforming av foretakets dynamiske strategi for eksponering mot risikable aktiva (handlingsregelen). Kapitalplanen utarbeides etter gjennomføringen av egenrevisjonen av risiko og solvens, og legger langsiktige føringer for foretakets kapitalisering.

Strategi for forsikringsrisiko vedtas årlig. Risikoen er imidlertid langsiktig i sin natur og strategien ligger i stor grad fast over tid. Operasjonell-, strategisk- og omdømmerisiko vurderes på bakgrunn av den årlige prosessen for risikostyring og internkontroll, se kapittel B.4.

Rapportering

Rapportering av risiko i KLP skjer på mange nivåer. I hvert styremøte inkluderer konsernsjefen aktuelle tema i sin orientering. I tillegg er en egen orientering om risikostyring og kapitalforvaltning fast sak på agendaen. Styret mottar også en detaljert månedsrapport om konsernets utvikling.

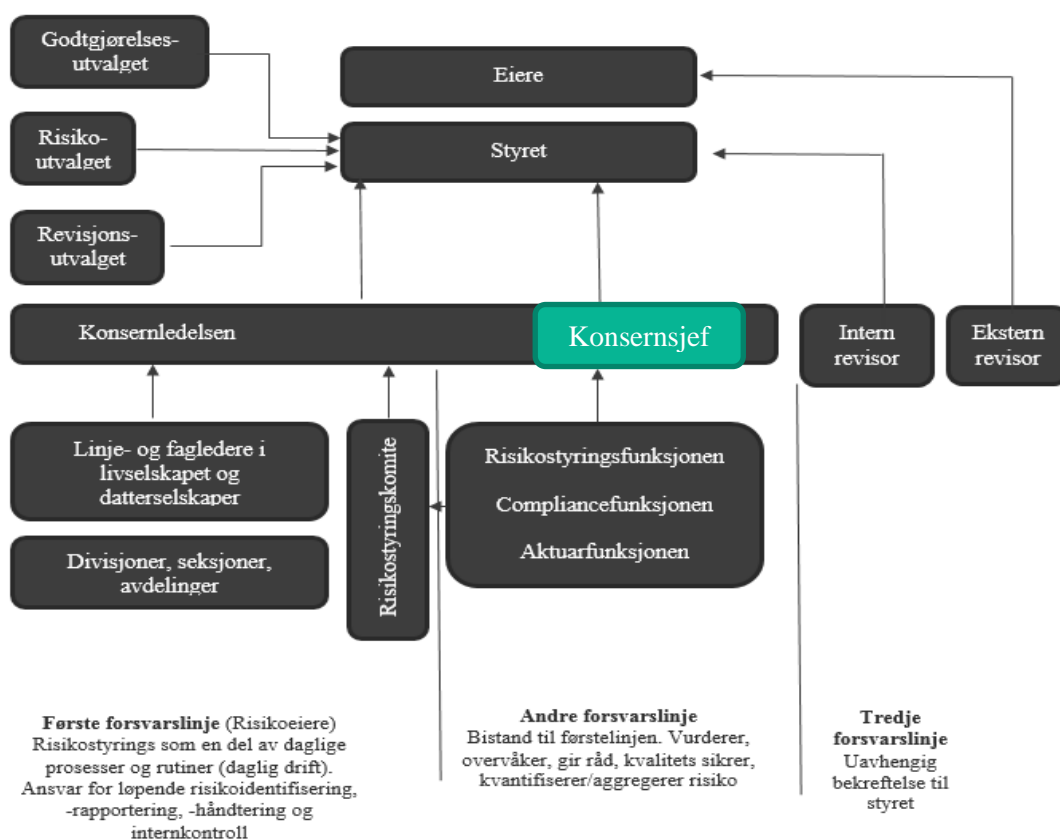
Andrelinjefunksjonene utarbeider kvartalsvise rapporter fra sine områder som styret behandler. I tillegg utarbeider aktuarfunksjonen og compliancefunksjonen hver sin årlige rapport. Risikostyringsfunksjonen legger til rette for egenvurderingen av foretakets risiko og solvens og sammenstiller ORSA²-rapporten.

I risikostyringskomiteen følges utviklingen i handlingsregelen opp i hvert møte.

B.3.2 Organisering av risikostyringssystemet

Risikostyringssystemet i KLP er organisert etter prinsippet om de tre forsvarslinjer. Dette er i tråd med moderne prinsipper for risikostyring og er tilpasset kravene i Solvens II-regelverket. Organiseringen er illustrert i figuren under:

Figur 2: Risikostyringssystemet i KLP

Førstelinjen – Risikostyring og forretningsdrift

Konsernsjefen, alle ledere og ansatte i de operasjonelle enhetene og datterselskapene utgjør førstelinjen. De har det primære ansvaret for god risikostyring gjennom sitt ansvar for å utføre sitt arbeid i tråd med fullmakter, instruksjoner og retningslinjer. Ledere har også plikt til å etablere forsvarlige rutiner og kontrolltiltak innenfor sine områder.

Andrelinjen – Overvåking og kvalitetssikring

Kontrollfunksjonene som utgjør andrelinjen er risikostyringsfunksjonen, compliancefunksjonen og aktuarfunksjonen. For nærmere beskrivelse av compliancefunksjonen og aktuarfunksjonen se henholdsvis kapittel B.5 og B.7.

² Own risk and solvency assesment

Risikostyringsfunksjonen ledes av Chief Risk Officer (CRO) som rapporter til konsernsjefen. Leder for Aktuarfunksjonen rapporterer til CRO, da denne funksjonen er organisert som en integrert del av risikostyringsfunksjonen. Risikostyringsfunksjonens hovedansvar er overvåking av konsernets overordnede risiko, herunder risikostyringssystemet. Risikostyringsfunksjonen beregner foretakets kapitaldekning og utarbeider kvartalsvise rapporter som behandles av styret. Gjennomføring av egenvurdering av risiko og solvens er en sentral oppgave for risikostyringsfunksjonen, se kapittel B.3.3.

For å sikre aktuarfunksjonens uavhengighet i forhold til CRO, fastsetter konsernsjefen godtgjørelse for lederne av alle de tre funksjonene. Av samme årsak har funksjonene også rett til å rapportere direkte til styret i saker som angår deres ansvarsområder.

Tredjelinjen – Uavhengig bekreftelse

Uavhengig bekreftelse utføres av konsernets egen enhet for internrevisjon samt foretakets eksterntrevisor. Internrevisjonsfunksjonen er nærmere beskrevet i kapittel B.5.

Risikostyringskomiteen

Konsernsjefen har etablert en komité som er hans rådgivende organ i saker som angår foretakets overordnede risiko og solvens. I komiteen deltar konserndirektør Økonomi og Finans og de direktørene som er sentrale i foretakets risikostyring samt aktuarfunksjonen og compliancefunksjonen. Komiteen behandler samlet risikovilje, strategi for samlet risiko, og risikoeksponering på alle vesentlige risikofaktorer, herunder markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko. Komiteen behandler årlig de viktigste forutsetningene som benyttes i beregningen av foretakets kapitaldekning. Komiteen administreres av CRO og støtter CRO i gjennomføringen av foretakets egenvurdering av risiko og solvens.

B.3.3 Egenvurderingen av risiko og solvens

B.3.3.1 Prosess

Prosessen for egenvurdering av risiko og solvens (ORSA) er fastsatt av styret i en egen retningslinje. Retningslinjen fastsetter hovedprinsipper for prosessen, krav til gjennomføring, ansvarsfordeling, resultatkrav og dokumentasjon. Prosessen gjennomføres årlig på vårparten og behandles normalt på styremøte i juni.

ORSA-prosessen bygger i stor grad på foretakets andre prosesser og strategier for styring av risiko og soliditet. Utenom markeds- og forsikringsrisiko, gjøres identifikasjon av risiko i prosessen for risikostyring og internkontroll på høsten. I denne prosessen kvantifiseres også de viktigste risikoene. Kvantifiseringen benyttes i beregning av kapitalbehov for operasjonell risiko.

B.3.3.2 Gjennomføring og godkjenning

Risikostyringsfunksjonen har ansvar for å koordinere gjennomføringen av ORSA-prosessen samt å utarbeide rapporten. Prosessen følger et etablert sett av oppgaver som starter med innledende diskusjoner i Risikostyringskomiteen. Her identifiseres momenter det skal legges vekt på i årets prosess, gjerne med bakgrunn i evalueringer og tilbakemeldinger på prosessen fra året før.

Plan for ORSA og forslag til endringer i relaterte retningslinjer, behandles av styret i mars. Arbeid med sensitivitetstester, scenarioanalyser og spesielt utvalgte momenter foregår frem til slutten av mai når rapporten ferdigstilles. Det gjennomføres en integrert prosess for KLP som foretak og som konsern, men det utarbeides egne rapporter for hver av disse.

Styret gjennomgår og godkjenner ORSA ved først å behandle retningslinje for ORSA, plan for ORSA og deretter selve rapporten. Dette sikrer styrets eierskap til prosessen. Styrets

risikoutvalg gjennomfører i tillegg en utvidet behandling av plan for ORSA og ORSA-rapportene for både KLP som foretak og som konsern og gir styret sine anbefalinger.

Det skal gjennomføres ekstraordinær ORSA dersom det skjer endringer som kan påvirke risiko og/eller kapitalen vesentlig. Endringer kan være drevet av interne beslutninger eller eksterne forhold.

B.3.3.3 Fastsettelse av eget solvensbehov

Styret fastsetter sitt solvensbehov basert på de vurderinger som gjøres i ORSA-prosessen. KLPs solvenskapitalkrav er gitt av det regulatoriske solvenskapitalkravet da dette er høyere enn det som fremkommer ved å benytte egne forutsetninger og metoder.

Soliditetsmålet er at solvenskapitaldekningen for KLP skal være over 150 prosent uten å inkludere overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Styret ønsker at det skal være lav sannsynlighet for svingninger, spesielt på finansmarkedet, slik at det skal være lav sannsynlighet for å måtte kalle inn ekstraordinær egenkapital for å styrke solvensposisjonen. Målet er derfor satt vesentlig høyere enn det regulatoriske kravet på 100 prosent.

B.4 Internkontrollsystem

B.4.1 KLPs internkontrollsystem

Internkontroll handler om systematisk oppfølging av virksomheten. Hensikten med god internkontroll er å sikre effektive prosesser og rutiner for å ivareta virksomhetens mål. En viktig del av internkontrollsystemet er å håndtere eventuelle risikoer som kan hindre foretaket i nå sine mål på en kostnadseffektiv måte og i tråd med gjeldende rammeverk for virksomheten.

Risikostyring og internkontroll sikrer at KLP når sine mål gjennom identifisering og analyse av relevante risikoer som kan hindre måloppnåelse, samt gjennom iverksetting av effektive tiltak for å håndtere, kontrollere og rapportere risikoene. Styret i KLP har fastsatt retningslinje for risikostyring og interkontroll i KLP. Retningslinjen definerer grunnleggende prinsipper, prosesser, roller og ansvar knyttet til risikostyring og internkontroll. Relevante risikoer og internkontrolltiltak vurderes ved alle beslutninger om vesentlige endringer i virksomheten.

Risikostyringssystemet bidrar til å sikre at KLP når sine mål i alle vesentlige virksomhetsområder gjennom:

- Identifisering, måling, overvåking, dokumentering og rapportering av alle vesentlige risikoer som kan hindre måloppnåelse
- Etablering av hensiktsmessige risikostrategier for å styre risikotakingen
- Etablering av tiltak for å håndtere og kontrollere vesentlige risikoer
- Etablering av beredskapsplaner for å håndtere konsekvensene av gjenværende risikoer
- Etablering av hensiktsmessige rapporteringsrutiner for uønskede hendelser

Foretakets ledere, på alle nivåer, skal til enhver tid ha tilstrekkelig oversikt over fastsatte mål, risikoer, nøkkelkontroller, og eventuelle uønskede hendelser innenfor sitt område, slik at de løpende kan håndtere risikoer forbundet med virksomheten på en tilfredsstillende måte. Videre bistår andrelinjefunksjonene alle lederne med å sikre god risikostyring og internkontroll, og gjør uavhengige vurderinger av ledernes styring og kontroll av risiko. KLP har også etablert en internrevisjon som gir styret en uavhengig vurdering av om internkontrollsystemet fungerer. Styret i KLP vurderer internkontrollen i foretaket minimum en gang i året.

B.4.2 Compliancefunksjonen

Compliancefunksjonen skal bistå ledelsen med å utarbeide og implementere et effektivt internkontrollsystem for å håndtere risiko for manglende etterlevelse av eksternt og internt regelverk. Compliancefunksjonen bistår styret og ledelsen i å påse at KLP har implementert effektive prosedyrer for å sikre etterlevelse av gjeldende regelverk, herunder rammeverket for effektiv styring og kontroll.

Compliancefunksjonen identifiserer, overvåker og rapporterer risiko for manglende etterlevelse i KLP. Compliancefunksjonen har oversikt over de vesentlige risikoene knyttet til manglende etterlevelse i konsernet, og er en aktiv sparringspartner overfor styret, ledelsen og ansatte i KLP i forhold til den operative håndteringen av risiko for manglende etterlevelse.

Compliancefunksjonen arbeider både forebyggende gjennom rådgivning og veiledning, og gjennomfører kontrollaktiviteter for å påse at internkontrollen i virksomheten er effektiv. Dog er aktivitetene særlig rettet mot rådgivning, dialog, tilstedeværelse og opplæring. Målet for aktivitetene er å utvikle en organisasjonskultur der etterlevelse av rammeverket har en iboende verdi.

Leder for compliancefunksjonen rapporterer til konsernsjef og orienterer uoppfordret ledelsen om forhold som har eller kan få vesentlig betydning for virksomheten. Alvorlige brudd på lover og regler eller vesentlig økt risiko for manglende etterlevelse, rapporteres uten ugrunnet opphold til konsernsjef og styreleder.

For å sikre compliancefunksjonens uavhengighet, har compliancefunksjonen ikke utførende eller besluttsende roller i virksomheten som funksjonen er satt til å overvåke. Dette er ikke til hinder for at compliancefunksjonen bistår ledelsen i å utvikle hensiktsmessige prosesser, rutiner og metodikk som sikrer en effektiv oppfølging av ledernes kontrollansvar. Styret har fastsatt en egen retningslinje for compliancefunksjonen.

B.5 Internrevisjonsfunksjon

B.5.1 Utøvelse

Basert på risikovurderinger med mer, utarbeides det en revisjonsplan for hvilke områder som skal revideres. Områdene som revideres er drifts- og støtteprosesser, risikostyringssystemer, IT-systemer og IT-sikkerhet, produkter og regulatoriske pålegg. Revisjonsplanen vedtas av styret.

Resultatet av revisjonen blir gjennomgått med operativ og ansvarlig leder for området som er revidert, de tar stilling til anbefalinger, og setter frist for implementering av anbefalingen(e). Revisjonsrapportene blir gjennomgått i revisjons- og risikoutvalget før konklusjonene og anbefalingene blir forelagt styret. Status på gjennomføring av anbefalingene blir forelagt styret i internrevisjonens årsrapport. I internrevisjonens årsrapport gis det en vurdering av virksomhets- og risikostyringen og vurdering av internkontrollen på hovedområder.

For å kunne utøve internrevisjonen på en god måte, følger internrevisjonen med på intern driftsrapportering, styresaker, rapporter og har kommunikasjon med ledelsen, risikostyrings-, compliance- og aktuarfunksjonen og eksterntrevisor.

På eget initiativ eller etter anmodning fra administrasjonen, gjennomfører internrevisjonen også ad hoc undersøkelser eller oppgaver innen kontrollrelaterte problemstillinger.

B.5.2 Uavhengighet og objektivitet

Internrevisjonen er underlagt styret og skal i sitt arbeid være faglig uavhengig i forhold til de områder og personer som revideres. Styret foretar ansettelse, avskjedigelse og fastsetter betingelser for leder for internrevisjonen.

Internrevisjonen har ikke noe operativt ansvar, resultatansvar eller beslutningsmyndighet innenfor de ulike virksomhetsområdene. Internrevisjonen skal således ikke gjennomføre løpende driftsoppgaver, ta beslutninger eller utføre andre aktiviteter som svekker uavhengigheten eller objektiviteten.

Lederen av internrevisjonen skal årlig bekrefte overfor styret at internrevisjonen er uavhengig. I retningslinje fra styret er internrevisorene pålagt å følge gjeldende lover, forskrifter og eventuelle pålegg fra Finanstilsynet og etiske regler og standarder gitt av The Institute of Internal Auditors.

Hvert femte år gjennomføres det en ekstern evaluering av internrevisjonen i KLP-konsernet, denne ble sist gjennomført i 2013. Revisjonsutvalget i KLP gjennomgår evalueringen og kommuniserer resultatet av denne til styret i KLP.

B.6 Aktuarfunksjon

Aktuarfunksjonen i KLP har ansvar og arbeidsoppgaver som beskrevet i regelverket for Solvens II. Aktuarfunksjonen er organisert som en integrert del av risikostyringsfunksjonen, men for å sikre uavhengighet, har leder for aktuarfunksjonen rett og plikt til å rapportere til konsernsjef og styret i alle saker som ligger innenfor funksjonens ansvarsområde. Aktuarfunksjonen rapporterer også fra og med 2018 kvartalsvis direkte til konsernsjef. Etter forsikringsvirksomhetsloven er det ikke tillagt aktuarfunksjonen noe ansvar eller arbeidsoppgaver innen ivaretagelse av forsikringskundene.

Aktuarfunksjonens rolle og ansvar er beskrevet i retningslinje for aktuarfunksjonen, fastsatt av styret i KLP. Aktuarfunksjonen skal tilse at følgende ivaretas:

- Samordning av beregningene av forsikringstekniske avsetninger
- Sikring av at metoder, modeller og forutsetninger i beregningen av forsikringstekniske avsetninger er hensiktsmessige
- Vurdering av om dataene som benyttes i beregningen av forsikringstekniske avsetninger er tilstrekkelige og av nødvendig kvalitet
- Sammenligning av beste estimat mot foretakets erfaringer
- Informere styret i KLP og konsernledelsen om hvorvidt beregningen av forsikringstekniske avsetninger er pålitelige og tilstrekkelige
- Etterprøving av eventuelle forenklete beregninger av beste estimat som er basert på tilnærmede verdier og individuelle vurderinger av meldte erstatningstilfeller
- Uttale seg om foretakets retningslinjer for tegning av forsikringer
- Uttale seg om foretakets gjenforsikringsordninger er tilstrekkelige
- Bidra til effektiv gjennomføring av risikostyringssystemet, særlig med hensyn til risikomodelleringen som danner grunnlaget for beregningen av solvenskapitalkravet og egenreviseringen av foretakets kapitalbehov

Aktuarfunksjonen kan bruke fagressurser i andre enheter til spesifiserte oppgaver. I slike tilfeller skal leder for aktuarfunksjonen påse at det ikke oppstår interessekonflikter for funksjonen eller de personer som utfører arbeid for funksjonen. Leder av aktuarfunksjonen i KLP og konsernet er medlem av risikostyringskomiteen i KLP og har også tilgang til styresaker i KLP og deltar i styremøter der aktuarielle og risikofaglige temaer diskuteres.

Aktuarfunksjonen utarbeider minst én gang per år en skriftlig rapport som skal framlegges for styret i KLP. Rapporten skal dokumentere alle oppgaver som aktuarfunksjonen har utført, samt resultatene av dem, og skal klart identifisere eventuelle mangler og gi anbefalinger om hvordan manglene bør rettes opp.

B.7 Utkontraktering

Utkontraktering benyttes der KLP velger å benytte oppdragstakere til å få utført arbeidsoppgaver som alternativt kunne vært utført av foretaket selv. Styret i KLP har vedtatt retningslinje for utkontraktering. Retningslinjene gjelder både ved utkontrakteringer internt i KLP-konsernet og når virksomhet utkontrakteres til eksterne foretak.

Retningslinjen skal sikre at utkontraktering fra KLP skjer på en forsvarlig måte, og i henhold til gjeldende regelverk. Retningslinjen gir veiledning i hva som skal ansees som utkontraktering for KLP (livselskapet), og foretakets ansvar ved slik utkontraktering. Videre fastsetter retningslinjen krav til forsvarlighetsvurdering, meldeplikt, krav til utkontrakteringsavtalen og krav til kontroll av oppdragstakers virksomhet.

Selv om arbeidsoppgaver utkontrakteres, vil KLP fortsatt være ansvarlig for den virksomheten som utkontrakteres. KLP må derfor være i stand til å utføre sine forpliktelser, samt kontrollere oppdragstakers risikostyring og internkontroll, herunder etterlevelse av lover og regler for den utkontrakterte virksomheten.

B.8 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om risikostyringssystemet anses dekket i det foregående.

C. Risikoprofil

C.1 Forsikringsrisiko

De to største forsikringsrisikoene for KLP er opplevelsesrisiko og uførhet, begge kjennetegnet ved små variasjoner i målbar risiko fra år til år. Opplevelsesrisiko innebærer at kunden lever lenger enn antatt, og uførisiko innebærer at flere enn forventet blir uføre, eller at færre uføre enn forventet kommer tilbake i arbeid.

Oppfølging av opplevelses- og uførisikoen foretas kvartalsvis via rapporter med grunnleggende risikoposteringer fra KLPs medlemssystem, mens full analyse inklusiv beregning av risikoresultat foretas som ledd i en årlig prosess. Risikoresultatet følges opp nøye og gir grunnlag for å vurdere om pris og avsetning er tilstrekkelig. Analysen består av statistisk bearbeiding av relevante data i medlemsbestanden med tanke på måling av utviklingen i dødelighet og uførhet, for dermed å kunne fastsette et beste estimat for hvordan man mener utviklingen vil være i de kommende årene. Den forventede utviklingen tallfestes ved at det utledes eventuelt nytt beregningsgrunnlag. Dette grunnlaget vil være basis for beste estimat-forutsetninger i Solvens II-beregninger og eventuelt grunnlag for nye premie- og reserveberegninger (før aktuariell sikkerhetsmargin).

- **Opplevelsesrisiko**
Fordi alderspensjon etter 67 år i offentlig tjenstepensjon levealdersjusteres på samme måte som folketrygdens alderspensjon, vil de potensielle økonomiske konsekvenser i fremtiden av utvikling mot lengre levetid være begrenset. Hvis levetiden øker mer enn de forventninger som er lagt til grunn av Statistisk sentralbyrå (SSB), vil det medføre en nedjustering av opptjent alderspensjon i forhold til det som er forsikret og finansiert i utgangspunktet for alle årskull som ennå ikke er fylt 61 år.

Beregningsgrunnlaget K2013³ var basert på livselskapenes erfaringsdata til og med år 2009. KLPs egne erfaringsdata for perioden 2010-2015 underbygger at sikkerhetsmarginene er tilfredsstillende. Hvis det blir aktuelt å erstatte dagens tariffer med nye og sterkere tariffer, vil dette igjen bety opptrappingsplaner som eventuelt også kan belaste egenkapitalen som følge av myndighetenes antatte krav om egenkapitalbidrag ved oppreservering også i fremtiden. Dette egenkapitalbidraget er den reelle tapsrisiko i foretaket for lengre levetid.

Et brått fall i dødeligheten "over natten", slik stresstester for solvensformål tar utgangspunkt i, er en langt mindre reell risiko enn lengre levetid i fremtiden, men foretakene må likevel ha en soliditet som tåler dette ettersom slike stresstester er vesentlige for kapitalkravene foretakene står overfor under Solvens II.

- **Uførhet**
Uføreordningen i offentlig tjenstepensjon ble endret fra 01.01.2015 som følge av pensjonsreformen. Folketrygden dekker etter denne dato en langt større andel av de totale uføreytelser enn tidligere. For nye pensjonstilfeller er derfor uføreytelser fra offentlig tjenstepensjon, som utbetales samtidig med uførepensjon fra folketrygden, vesentlig lavere enn med gammel ordning. Fra 01.01.2015 innførte KLP også nye premietariffer for uførhet som reflekterer erfaringene med uførisiko i KLPs bestand til og med 2013.
- **Avgangsrisiko**
Kunder med offentlig tjenstepensjon hos KLP kan ved hvert årsskifte velge å flytte til en annen leverandør. Kunden får da med seg de midler som er tilordnet kunden, men tar

³ Minimum beregningsgrunnlag for premieberegninger og avsetninger for kollektiv pensjonsforsikring i Norge – fastsatt av Finanstilsynet i mars 2013

også med seg alle forsikringsforpliktelsene knyttet til kundeforholdet. I tillegg får kunden med seg sin andel av innskutt egenkapital. Opptjent egenkapital blir derimot igjen i KLP. Resultatet av at en kunde flytter, er derfor en forbedring av foretakets soliditet.

Flytting av kunder anses som en strategisk risiko for foretaket bare hvis omfanget er betydelig. Avgang anses ikke som en risiko for foretakets soliditet.

I beregning av kapitalkrav i Solvens II-regelverket, er avgang kategorisert som en forsikringsrisiko. Kapitalkravet knyttet til avgangsrisiko er betydelig da standardmetoden krever at for KLPs ordninger må en anta at 70 prosent av kundene flytter. Kapitalkravet oppstår ved at fremtidige marginer som er regnet inn i foretakets kapital forsvinner. Dette fører til at kapitalkravet for forsikringsrisiko er betydelig høyere enn det som beregnes for opplevelsrisiko og utførhet alene.

- Opptjente pensjonsrettigheter
Om en kunde velger å lukke sin offentlige tjenstepensjonsordning, eller om en ansatt hos en kunde slutter, utstedes ikke fripoliser. Opptjente rettigheter videreføres i KLP og kunden fortsetter å betale rentegarantipremie for disse. KLP er derfor ikke utsatt for samme problematikk som i private tjenstepensjonsordninger der livselskapet har ansvaret for å oppnå den årlige garanterte avkastningen uten rett til å ta inn en premie for rentegarantien. Dersom den garanterte renten er høyere enn avkastningen, må livselskapene altså tilføre ekstra kapital, mens KLP kan fortsette å ta en årlig premie for rentegarantien.

Forsikringsrisikoen styres hovedsakelig ved å holde et robust premie- og avsetningsnivå. Dette gir en forventet lav sannsynlighet for et negativt forsikringsresultat. Det legges videre vekt på å bruke risikoutjevningfondet, som kan dekke et eventuelt negativt risikoresultat, til å minimalisere risikoen for at eventuelle tap på forsikringsrisiko belastes annen egenkapital. Foretaket har anledning til å avsette maksimalt halvparten av et positivt risikoresultat til risikoutjevningfondet, mens resten skal tilføres kundenes premiefond.

KLP har en katastrofereassuranseavtale som kan bidra til risikoavlastning. Avtalen sikrer KLP mot vesentlig tap som følge av katastrofepregede begivenheter av meget stort omfang, for eksempel en flyulykke som involverer et stort antall kommuneansatte forsikret i KLP. Det har aldri inntruffet katastrofehendelser av en slik størrelse i KLPs forsikringsbestand, men slike hendelser er ikke utenkelige. Omfanget av reassuranse vurderes i forhold til foretakets risikobærende evne og produktenes karakter.

Ettersom KLP først og fremst er til for å levere tjenstepensjonsløsninger til kommuner, fylkeskommuner og helseforetak, anses det ut fra risikomessige hensyn uaktuelt å ekskludere noen i disse kundekategoriene fra å få tilbud fra KLP. KLP kan for øvrig unnlate å tilby offentlig tjenstepensjon til virksomheter som representerer en uforholdsmessig stor risiko. Dette gjelder primært når erfaringsdata indikerer en spesielt stor uførisiko, men svært få av våre potensielle kunder har en slik uførehypighet og det er derfor meget sjelden at noen avvises. Kundeseleksjon benyttes derfor i svært liten grad for å styre forsikringsrisikoen.

Ettersom det er gitt hva forsikringsdekningene i offentlig tjenstepensjon må omfatte⁴, er i praksis forsikringsrisikoen gitt innenfor disse rammene. Det er videre et generelt krav om premieutjevning, det vil si at kunder ikke kan prises individuelt⁵, med unntak for rentegarantipremie og kapitalforvaltningskostnader.

⁴ Ved tariffavtaler

⁵ Kjønn- og aldersnøytral premieberegning

Forsikringsrisiko og utviklingen i markedet for relevante pensjonsprodukter, redegjøres for årlig i en egen rapport fra Seksjon for aktuar og produkt. Sammen med denne rapporten fastsetter styret årlig strategi for forsikringsrisiko.

C.2 Markedsrisiko

Markedsrisiko er risikoen for at verdien på investeringer vil forandre seg. Typiske faktorer er endring i aksjekurser, eiendomspriser, renter og valutakurser. Markedsrisikoen i KLP oppstår i forvaltningen av pensjonsmidlene og egenkapitalen i foretaket. KLP søker i den langsiktige kapitalforvaltningsstrategien å sette sammen en portefølje som i forhold til KLPs forpliktelser kan gi høyest mulig konkurransedyktig avkastning gitt begrensninger på risikotaking. Begrensningene på risiko innebærer at foretaket skal beskytte egenkapitalen og søke å ha en stabil avkastning. KLPs målsetting er å ha en risikokapasitet som gjør at vi kan opprettholde et visst nivå på risikable aktiva på kort og lang sikt, også etter et år med store tap i kapitalforvaltningen. Risikokapasiteten vurderes også i et langsiktig perspektiv, hensyntatt rentenivåets betydning for risikoevnen over tid.

De til enhver tid gjeldende risikomål utledet av målene om å beskytte egenkapitalen og opprettholde risikokapasiteten over tid, følges jevnlig opp og rapporteres på hvert styremøte. Risikoen måles både mot årets slutt og med rullerende ett års horisont. Målingene skjer løpende gjennom året.

For å støtte opp om disse målene er følgende prinsipper lagt til grunn i kapitalforvaltningen:

- Langsiktig investeringsperspektiv og bredt sammensatte porteføljer
- Høy andel stabile aktiva
- Stor grad av markedseksponering
- Kontinuerlig risikostyring og risikoovervåking (handlingsregel)
- Ansvarlig og bærekraftig forvaltning

KLPs markedsrisiko består av aksjerisiko, eiendomsrisiko, renterisiko, kredittrisiko, konsentrasjonsrisiko og valutarisiko. Brutto tapspotensiale for markedsrisiko under Solvens II var per 31.12.2017 beregnet til 67,4 milliarder kroner hensyntatt diversifiseringseffekten mellom de ulike aktivaklasser. Tapspotensialet domineres av aksje- og eiendomsrisiko. KLPs eiendomsportefølje er organisert som aksjeselskaper, og eiendomsporteføljen stresses i henhold til regelverket som en del av aksjeporteføljen ved beregning av tapspotensiale. Netto kapitalkrav (etter bruk av bufferkapital med videre) knyttet til markedsrisiko var 4,2 milliarder kroner per 31.12.2017.

Alle investeringer skal kunne registreres, måles og rapporteres i henhold til enhver tid gjeldende eksterne og interne retningslinje for risikoovervåking og rapportering. Dette innebærer at foretaket ikke skal handle instrumenter uten at man har utviklet kompetanse og systemer som sikrer en forsvarlig oppfølging.

KLP følger opp markedsrisikoen blant annet ved stresstester og sensitivitetsanalyser. Markedsrisiko er også en sentral del av egenrevisjonen av risiko og solvens i den årlige ORSA-prosessen. KLP beregner solvenskapitaldekningen minst kvartalsvis.

KLP har sine finansielle eiendeler plassert i kundeporteføljer og en selskapsportefølje. Kundeporteføljene består av kunder med offentlig tjenstepensjon, og porteføljene er inndelt i forhold til risikobærende evne. Markedsrisikoen påvirker inntekt og resultat ulikt for de forskjellige porteføljene.

Risikoen i kundeporteføljene settes sammen slik at risikoen for trekk på egenkapitalen som følge av negativt renteresultat er lav. Det fastsettes årlige investeringsrammer for

aktivaallokeringen og de ulike aktivaklassene. Porteføljesammensetningen for hver enkelt aktivaklasse er som hovedregel godt diversifiserte porteføljer slik at den usystematiske risikoen er svært begrenset. I tillegg styres risikoen i porteføljene dynamisk med handlingsregler. Dette innebærer at risikoen i kundeporteføljene løpende tilpasses den risikobærende evnen. Gjennom året vil utviklingen av gevinst eller tap gi signaler til handlingsregelen om å foreta tilpasning av risikoeksponeringen gjennom kjøp og salg. Tilpasningene vil normalt skje i aksjemarkedet, så lenge aksjer gir det største bidraget i kollektivporteføljens totale risiko.

Markedsrisikoen i selskapsporteføljen påvirker egenkapitalen direkte. For selskapsporteføljen ønsker KLP å ta lav markedsrisiko. Hovedandelen av midlene er plassert i rentepapirer med en gjennomsnittlig durasjon på 4,7 år per 2017. Selskapsporteføljen har lav korrelasjon med kundeporteføljene.

Aksjer

Aksjeporteføljen i kollektivporteføljen inneholder både norsk eksponering, global eksponering og eksponering i fremvoksende markeder. Det er også noen mindre investeringer i spesialfond, private equity og andre egenkapitalinvesteringer. Forvaltningen skjer hovedsakelig gjennom mandater til KLP Kapitalforvaltning AS.

I selskapsporteføljen settes investeringsbegrensninger i forhold til total forvaltningskapital i selskapsporteføljen. Aksjeporteføljen består av investeringene av anleggsaksjer og omløpsaksjer samt aksjer i datterselskap og tilknyttede selskap i henhold til styrebeslutning.

Eiendom

KLPs portefølje av eiendom forvaltes i datterselskapet KLP Eiendom AS. Investeringene i eiendom er i hovedsak i Norge. Det legges vekt på lange leiekontrakter med solide motparter. KLPs grunnleggende forvaltningsfilosofi er besittelse av høykvalitetseiendom i sentrale strøk.

Eiendomseksponeringen i selskapsporteføljen består av KLPs hovedkontor i Oslo og festetomter med en lav risiko.

Renter

Forsikringsforpliktelsene har lang durasjon, men det er ikke hensiktsmessig å ha samme durasjon i investeringene. Dette skyldes at investeringer med like lang durasjon som forpliktelsene er vanskelig tilgjengelige, samt at durasjonen i KLP oppleves å være regulatorisk kort siden KLP årlig kan kreve en rentegarantipremie.

Renterisiko er ikke en vesentlig bidragsyter til KLPs kapitalkrav, men vedvarende lave renter er selvfølgelig en stor utfordring for foretakets evne til å generere god avkastning for sine kunder.

Risiko for at foretaket ikke oppnår avkastning over den garanterte avkastningen, er redusert innenfor det enkelte år ved at en betydelig andel av renteinvesteringene føres til amortisert kost i regnskapene. Forventet avkastning for hold-til-forfall porteføljen i 2018 er 3,7 prosent, og gjennomsnittlig durasjon er seks år.

Annet

De grunnleggende prinsipper for kapitalforvaltningen er nevnt over. Disse kombinert med forvaltningsmandater og rammer som begrenser eksponering mot enkeltutstedere, innebærer at KLP i liten grad er eksponert for konsentrasjonsrisiko.

KLP valutasikrer sine porteføljer med få unntak. Foretaket har derfor lite valutarisiko. Det ble imidlertid vedtatt å redusere sikringsgraden for globale aksjer i utviklede markeder, og denne

ble redusert ned mot 70 prosent i 2017. I 2018 vil sikringsgraden for denne delen av porteføljen bli redusert ytterligere. Foretaket vil imidlertid fortsatt ha lite valutarisiko totalt for alle porteføljer.

Det har ikke vært vesentlige endringer i markedsrisikoen i 2017.

C.3 Kredittrisiko

Kredittrisiko er risiko for tap som skyldes at motparter ikke kan oppfylle sine gjeldsforpliktelser. Risikoen omfatter tap på utlån og tap knyttet til bankinnskudd, eller manglende kontraktoppfyllelse fra motparter i gjenforsikringsavtaler eller finansielle derivater. Tap i verdipapirporteføljen som kan knyttes til disse typer tap, er kategorisert som markedsrisiko.

Kredittrisiko er en del av markedsrisikoen og inngår, på tilsvarende måte som øvrige markedsrisikoer, i de ulike risikovurderinger og analyser som gjennomføres. Kredittrisiko klassifiseres minst årlig etter land, rating og sektorer. Vurderinger av tapsavsetninger/verdsettelse og mislighold gjøres i tråd med gjeldende regnskapsprinsipper.

Det utarbeides kredittrammer på all kreditteksponering før en investering gjennomføres. Disse rammene fastsettes av en egen kredittkomité. Kredittrammene gjennomgås årlig, og følges opp kvartalsvis. Rammene for norsk kreditt er i hovedsak basert på interne kredittvurderinger. Kredittgivning mot utenlandske låntakere er i stor grad basert på eksterne ratinger fra anerkjente ratingbyråer.

I tillegg til kredittrammene stilles det egne krav til diversifisering i mandatene til KLP Kapitalforvaltning AS. Disse sikrer at porteføljer uten bredt sammensatte indekser⁶ har begrenset usystematisk risiko.

C.4 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisikoen i KLP er risikoen for at KLP ikke kan innfri sine løpende forpliktelser ved forfall, uten betydelige merkostnader. Risikoen knytter seg først og fremst til kostnader ved frigjøring av midler.

KLP har en likviditetsportefølje som skal kunne møte løpende forpliktelser knyttet til utbetaling av pensjoner og til dekning av driftskostnader. Likviditetsbehov som kan oppstå som følge av flytting, er også en del av den samlede vurderingen av størrelsen på likviditetsporteføljen. Porteføljen skal i en normalsituasjon ha tilstrekkelige midler til at foretaket unngår å måtte frigjøre midler fra andre porteføljer til forventede utbetalinger. Som følge av at størstedelen av KLPs midler er plassert i svært likvide aktiva og at KLPs likviditetsbehov normalt dekkes av kvartalsvise premieinnbetalinger fra kundene, ansees likviditetsrisikoen som begrenset.

For KLP er forsikringsforpliktelsen langsiktig og kontantstrømmene er i stor grad kjent lenge før de forfaller. Likviditetsrisikoen håndteres gjennom likviditetsstrategien som omfatter måling, styring og beredskapsplan knyttet til likviditetsrisikoen.

KLP har som mål å ha likvide midler som er større eller lik tre måneders likviditetsbehov. I situasjoner hvor det ikke er tilstrekkelige likvide midler til å dekke likviditetsbehovet, må midler frigjøres fra øvrige porteføljer, eller hentes inn på annen måte. Beredskapsplanen trer i kraft dersom det har oppstått et ekstraordinært likviditetsbehov, og likviditeten har falt under visse definerte nivåer. Basert på dette vurderes likviditetsrisikoen som lav.

⁶ For eksempel anleggsporeteføljen og norske obligasjonsporteføljer

Likviditetsplanleggingen er basert på finansregnskapsstørrelser. I finansregnskapet er ikke margin fra framtidige premier inkludert. Størrelse av margin fra framtidige premier er derfor lite relevant for likviditetsrisiko og likviditetsstyring.

C.5 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko defineres som risiko for økonomisk tap eller tap av omdømme som følge av svikt i interne prosesser, menneskelige feil eller systemfeil, eller andre tap som skyldes eksterne hendelser. Operasjonell risikostyring innebærer å avdekke risikofaktorer som kan føre til tap, og anslå sannsynligheter for og konsekvenser av mulige uønskede hendelser.

KLP gjennomfører årlig en prosess for risikostyring og internkontroll hvor lederne i alle avdelinger identifiserer operasjonelle risikoer innen sine ansvarsområder. Sannsynlighet og konsekvens vurderes for hver risiko, og det vurderes om risikoene er akseptable. Der risikovurderingen konkluderer med at risikoen er høyere enn det som er akseptabelt, skal det etableres tiltak for å redusere sannsynligheten eller konsekvensen for denne risikoen. Tiltak som er identifisert tidligere, følges opp og inngår i vurderingene. De identifiserte risikoene sammenstilles for hver divisjon. Til slutt utarbeides en liste for foretaket, denne listen inngår i konsernets liste. Compliancefunksjonen tilrettelegger prosessen og rapporterer resultatene til ledelsen og styret. Strategisk risiko og omdømmerisiko vurderes særskilt.

Internkontrollprosessen suppleres med en verdsettelse av de vesentligste operasjonelle risikoene. I foretakets egenvurdering gjøres en beregning av kapitalbehov for operasjonell risiko basert på verdsettelsen. Risikostyringsfunksjonen bidrar til kvantifiseringen av de økonomiske tapene. Kapitalkravet for den operasjonelle risikoen beregnes under standardformelen basert på et volummål for premier og reserver.

De operasjonelle risikoene med størst bidrag til kapitalbehovet i KLP, er knyttet til stabil IT-drift, datakvalitet, IT-sikkerhet, manglende kompetanse som følge av skifter i marked og teknologi, samt tilpassing til et vesentlig strengere personvernregelverk.

C.6 Andre vesentlige risikoer

Det anses at alle vesentlige risikoer er dekket i den foregående beskrivelsen.

C.7 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om foretakets risikoprofil anses dekket i det foregående.

D. Verdssettelse for solvensformål

D.1 Eiendeler

Totale eiendeler verdsatt i solvensbalansen utgjorde 562 milliarder kroner per 31.12.2017⁷. Dette er en økning på 43 milliarder kroner siden 31.12.2016. Totale finansielle eiendeler, regnskapsverdier per 31.12.2017 utgjorde 535 milliarder kroner per 31.12.2017. Dette er en økning på 38 milliarder kroner siden 31.12.2016.

Eiendeler under Solvens II vurderes til virkelig verdi. Verdssettelsesprinsippene er i stor grad sammenfallende med prinsippene for verdsettelse til virkelig verdi for International Financial Reporting Standards (IFRS). Regnskapet for KLP er avgitt i henhold til Forskrift om årsregnskap for forsikringsselskaper. Dette regelverket samsvarer i hovedsak med IFRS, men der obligasjoner til amortisert kost og obligasjoner klassifisert som utlån og fordringer er bokført til amortisert kost. I tillegg er det forskjeller hva gjelder verdsettelse av immaterielle eiendeler og utsatt skatt.

Tabell 9: Eiendeler. Tall i milliarder kroner.

Eiendelsklasser	Solvens II 2017	Regnskap 2017	Solvens II 2016	Regnskap 2016
Immaterielle eiendeler	0.0	0.2	0.0	0.3
Utsatt skattefordel/eiendeler ved skatt*	16.9	0.0	13.2	0.3
Investerings eiendommer	1.0	1.0	1.0	1.0
Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltagerinteresser	66.2	66.1	61.8	61.8
Aksjer m.v.	31.1	31.1	27.3	27.3
Obligasjoner	228.5	226.7	217.6	218.6
Verdipapirfond m.v.	148.7	148.7	129.6	129.6
Derivater	1.1	1.1	1.6	1.6
Innskudd annet enn kontantekvivalenter	1.3	0.7	1.6	1.6
Utlån	57.7	57.2	52.9	52.9
Andre eiendeler**	9.9	1.9	12.4	1.7
Totalt	562.4	534.8	519.5	496.7

* Med brutto skattefordel under Solvens II. Netto skattefordel er kr 0,- per 31.12.2017

**Andre eiendeler består av: "Kontanter og kontantekvivalenter", "Ikke forsikringsrelaterte fordringer", "Øvrige eiendeler", "Fordringer i forbindelse med direkte forsikring, herunder forsikringsformidlere" og "Eiendom, anlegg og utstyr til eget bruk".

D.1.1 Immaterielle eiendeler

Verdssettelse Solvens II

Immaterielle eiendeler er vurdert til null. Under Solvens II verdsettes immaterielle eiendeler til null med mindre eiendelen kan selges separat og foretaket kan godtgjøre en markedsverdi for den.

Verdssettelse regnskap

Immaterielle eiendeler er regnskapsmessig vurdert til kost, og avskrives lineært over forventet brukstid. Ved indikasjon på at balanseført verdi av en immateriell eiendel er høyere enn gjenvinnbart beløp, foretas det en test for verdifall. Dersom gjenvinnbart beløp er lavere enn bokført verdi, nedskrives verdien til gjenvinnbart beløp. Immaterielle eiendeler inngår i regnskapsbalansen med 0,2 milliarder kroner.

⁷ Med brutto skattefordel under Solvens II. Netto skattefordel var kr 0,- per 31.12.2017

D.1.2 Eiendeler ved skatt

Verdsettelse Solvens II

Utsatt skatt splittes i en utsatt skattefordel på 16,9 milliarder kroner, og en utsatt skatteforpliktelse på 20,6 milliarder kroner under Solvens II for 2017. Beregningene er med overgangsordning for tekniske avsetninger.

Denne verdsettelsen tar utgangspunkt i den regnskapsmessige beregningen, men regner i tillegg inn effekten av eiendeler og forpliktelser med annen verdsettelse enn i regnskapet. Dette omfatter forsikringsforpliktelser, finansielle forpliktelser og renteporteføljer verdsatt til amortisert kost i regnskapet. Forsikringstekniske avsetninger under Solvens II uten midlertidig fradrag er verdsatt høyere enn de forsikringsmessige avsetningene i regnskapet. På grunn av det midlertidige fradraget er det imidlertid kun 1/16 av denne differansen som regnes inn i avsetningene slik de føres på Solvens II-balansen ved årsslutt 2017, og bidraget til utsatt skattefordel blir dermed også begrenset. Finansielle forpliktelser er verdsatt noe høyere på Solvens II-balansen, noe som gir opphav til en utsatt skattefordel. Eiendeler i renteporteføljer verdsatt til amortisert kost i regnskapet er verdsatt høyere på Solvens II-balansen, som dermed gir opphav til en utsatt skatteforpliktelse.

Verdsettelse regnskap

Balanseført utsatt skattefordel eller utsatt skatteforpliktelse, representerer nominell verdi med fratrukk for eventuell nedvurdering av den andelen som antas å ikke kunne utnyttes og således ikke ha noen verdi. Nominell verdi er beregnet med utgangspunkt i forskjeller mellom regnskapsmessig og skattemessig tidfesting av verdiendring på eiendeler og gjeld. I den grad disse forskjellene vil reversere på et senere tidspunkt, oppstår det utsatt skatt (regnskapsmessig inntekt tas før skattemessig inntekt) eller utsatt skattefordel (skattemessig inntekt tas før regnskapsmessig inntekt). Midlertidige forskjeller utlignes mot hverandre i den grad de antas å reversere innenfor samme tidsrom og forskjellene kan utlignes gjennom konsernmessige disposisjoner. Netto midlertidige forskjeller som innebærer at foretaket har forskuttet skattemessig inntekt/utsatt skattemessig fradrag er regnskapsført som utsatt skattefordel.

Per 31.12.2017 har KLP en netto utsatt skatt, se kapittel D.3.4.

D.1.3 Eiendom (annet enn til eget bruk)

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Eiendomsinvesteringene verdsettes til virkelig verdi. Virkelig verdi beregnet ut i fra en intern verdsettelsesmodell ettersom det ikke anses å være et aktivt marked med observerbare priser i eiendomsmarkedene KLP investerer i. For å kvalitetssikre den interne verdsettelsesmodellen takseres regelmessig et utvalg av eiendomsmassen til konsernet av eksterne, uavhengige og kvalifiserte aktører. Ved vesentlig avvik fra egen vurdering av virkelig verdi, analyseres differansene og verdsettelsesmodellens parametere justeres dersom dette viser seg nødvendig.

D.1.4 Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser

Verdsettelse Solvens II

Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser, vurderes til virkelig verdi. Virkelig verdi er estimert å tilsvare netto eiendeler og gjeld i datterforetaket vurdert til virkelig verdi.

Foretakets eiendomsinvesteringer er organisert som selskaper hvis formål er å eie investeringseiendom. Disse investeringene inngår i investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser, og utgjør 60,7 milliarder kroner av 66,1 milliarder kroner i denne balanseposten.

Eiendomsinvesteringene verdsettes ut i fra en intern verdsettelsesmodell ettersom det ikke anses å være et aktivt marked med observerbare priser i eiendomsmarkedene KLP investerer i. For å kvalitetssikre den interne verdsettelsesmodellen takseres regelmessig et utvalg av eiendomsmassen til konsernet av eksterne, uavhengige og kvalifiserte aktører. Ved vesentlig avvik fra egen vurdering av virkelig verdi, analyseres differansene og verdsettelsesmodellens parametere justeres dersom dette viser seg nødvendig.

Verdsettelse regnskap

Investeringer i tilknyttede foretak, herunder deltakerinteresser, er vurdert etter egenkapitalmetoden. Dersom datterselskapets regnskap er utarbeidet med utgangspunkt i andre prinsipper enn KLPs regnskapsprinsipper, omarbeides datterselskapets regnskap til KLPs prinsipper før KLPs resultatandel inntas i regnskapet. For verdsettelse av investeringseiendom i eiendomsdatterselskapene, benyttes samme prinsipp som beskrevet under Solvens II-balansen.

D.1.5 Aksjer m.v.

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Aksjer m.v. verdsettes til virkelig verdi. Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold.

En aksje anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Dersom markedet for aksjen ikke er aktivt, eller aksjen ikke er notert på børs eller tilsvarende, benyttes verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres blant annet på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår og henvisning til omsetning av lignende instrumenter. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsspesifikk informasjon.

D.1.6 Obligasjoner

Verdsettelse Solvens II

Investeringer i obligasjoner er verdsatt til virkelig verdi. Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forestående transaksjoner på armlengdes avstand.

Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter konsernet verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres blant annet på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskapsspesifikk informasjon.

Verdsettelse regnskap

Investeringer i obligasjoner er i regnskapet delvis fastsatt til virkelig verdi og delvis til amortisert kost. For den andelen som verdsettes til virkelig verdi, er det ingen avvik fra verdsettelsesprinsippene beskrevet under Solvens II.

Obligasjoner hvor hensikten er å motta en fastsatt rente i hele restløpetiden, er regnskapsmessig verdsatt til amortisert kost. Dette utgjør 149,8 milliarder kroner av totalt 226,7 milliarder kroner. Differansen i verdsetting utgjør 10,3 milliarder kroner.

Obligasjoner måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rentemetode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten.

D.1.7 Verdipapirfond m.v.

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Verdipapirfond m.v. verdsettes til virkelig verdi, se beskrivelse under kapittel D.1.5.

Verdipapirfond m.v. inneholder også investeringer i Private Equity-fond. Disse fondenes virkelige verdi baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines (IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av selskapene som ligger i fondene.

D.1.8 Derivater

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Derivater verdsettes til virkelig verdi.

D.1.9 Innskudd annet enn kontantekvivalenter

Verdsettelse Solvens II

Innskudd annet enn kontantekvivalenter, verdsettes til virkelig verdi.

Verdsettelse regnskap

Innskudd annet enn kontantekvivalenter, verdsettes til nominelt innestående beløp.

D.1.10 Utlån

Verdsettelse Solvens II

Utlån er verdsatt til virkelig verdi, se omtale av Solvens II-verdsettelse av obligasjoner under kapittel D.1.6.

Verdsettelse regnskap

Utlån er i regnskapet fastsatt til amortisert kost. Dette innebærer en verdsettelse som er 0,5 milliarder kroner lavere enn virkelig verdi rapportert under Solvens II-balansen.

Utlån måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rentemetode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten.

Utlån nedskrives dersom det foreligger objektive bevis for en tapshendelse. Tapsvurdering og tapsnedskrivning foretas kvartalsvis på individuelle utlån.

Utlån vurderes også gruppevis. Dersom det foreligger objektive bevis for at en gruppe av utlån har verdifall, foretas det en nedskrivning.

D.1.11 Andre eiendeler

Solvens II-verdsettelsen er lik regnsapsverdsettelsen

Andre eiendeler verdsettes til virkelig verdi.

D.2 Forsikringstekniske avsetninger

D.2.1 Verdien av forsikringstekniske avsetninger, grunnlag, metoder og forutsetninger

De forsikringstekniske avsetningene under Solvens II verdsettes til virkelig verdi (markedsverdi). Dette skal tilsvare den verdien forsikringsselskapet ville måtte betale ved umiddelbar overdragelse av de forsikringstekniske avsetningene til et annet forsikringsselskap. Det beste estimatet på dette tilsvarer det sannsynlighetsvektede gjennomsnitt av fremtidige kontantstrømmer. I tillegg legges det til en risikomargin som tilsvarer kostnadene forbundet med å stille til rådighet tellende ansvarlig kapital svarende til det solvenskapitalkravet som er nødvendig for å dekke forsikrings- og gjenforsikringsforpliktelsene i løpet av disse forpliktelsesens levetid. Tidsverdien hensyntas i beregningene ved hjelp av den relevante risikofrie rentekurven.

Datagrunnlaget for beregning av de forsikringstekniske avsetningene hentes fra medlemssystemet i KLP. For å redusere beregningstid og unngå å benytte unødvendig mye regnekraft, grupperes likeartede bestandsdata i såkalte modellpunkter.

De forsikringstekniske avsetningene i Solvens II består, som beskrevet over, av beste estimat pluss en risikomargin. Beste estimat består av garanterte ytelser og diskresjonære ytelser. I beste estimat er ikke sikkerhetsmarginer inkludert i beregningsforutsetningene som legges til grunn (i finansregnskapet er disse marginene inkludert i beregningene, K2013 benyttes for alderspensjon⁸). Alle forventede inn- og utbetalinger knyttet til virksomheten medregnes, dog slik at fremtidige premier knyttet til fremtidig opptjening ikke inngår i kontantstrømmene. Avsetningene inkluderer forventet fremtidig overskudd som skal tildeles kunden, verdien av avkastningsgarantien, fortjenesteelement i administrasjonspremien og rentegarantipremien, samt årlig innbetaling av egenkapitalinnskudd. Ved diskontering av kontantstrømmene benyttes en (risikofri) markedsrente i form av en gitt rentekurve.

I finansregnskapet består avsetningene av premiereserve, tilleggsavsetninger, kursreguleringsfond, erstatningsavsetning, risikoutjevningsfond⁹ og andre tekniske avsetninger. Beregning av premiereserve i finansregnskapet tar utgangspunkt i nåverdien av inn- og utbetalinger ved bruk av samme forutsetninger som i premieberegningssystemet. Nåverdien beregnes med en diskonteringsrente lik garantert rente på tidspunktet for opptjeningen gjennom den enkelte forsikringskontrakts løpetid.

Verdsettelsen av de forsikringsmessige avsetninger i finansregnskapet er deterministisk. Videre benyttes de biometriske forutsetningene i det til enhver tid gjeldende premieberegningssystemet, det vil si forutsetninger som inneholder sikkerhetsmarginer i forhold til det man vurderer som et beste estimat på utviklingen i dødelighet, uførhet og reaktivering (uføre som blir arbeidsføre).

⁸ Sykehusleger og sykepleiere dør senere enn KLPs resterende bestand og har et forhøyet grunnlag i forhold til den resterende bestanden

⁹ Balanseføres som egenkapital

Forsikringstekniske avsetninger etter Solvens II-regelverket er summen av:

- **Garanterte ytelser**
Inkluderer fremtidige pensjonsutbetalinger, flyttede forpliktelser og reservene ved slutten av projiseringen fratrukket innbetalte premier. I tillegg inngår verdien av premiefondet ved beregningstidspunktet.
- **Diskresjonære ytelser (fremtidig bonus)**
Inkluderer hovedsakelig fremtidige allokeringer til premiefondet, men også gjenværende bufferavsetninger ved slutten av projiseringen som tilleggsavsetninger, kursreguleringsfond og risikoutjevningfond.
- **Risikomargin**
Estimeres ved å anta at fremtidig solvenskapitalkrav (SCR) avtar proporsjonalt med beste estimat. Risikomarginen beregnes etter metode 2 i Solvens II-regelverket.

Tall per 31.12.2017 og 31.12.2016 er gitt i tabellen under.

Tabell 10: Forsikringstekniske avsetninger uten overgangsregler. Tall i milliarder kroner.

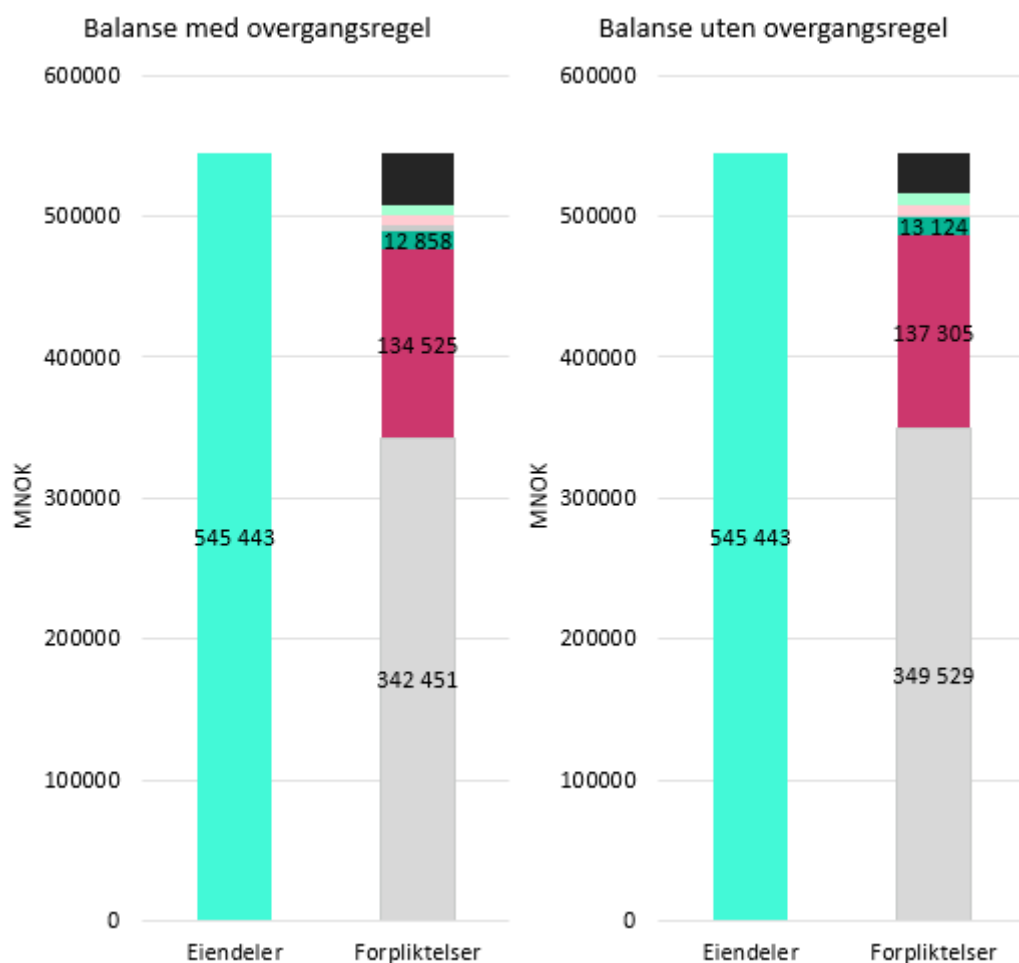
Solvens II	2017	2016
Garanterte ytelser	349.5	317.0
Diskresjonære ytelser (fremtidig bonus)	137.3	133.4
Beste estimat	486.8	450.4
Risikomargin	13.1	13.0
Forsikringstekniske avsetninger	500.0	463.4

Tabell 11: Forsikringstekniske avsetninger med overgangsregler. Tall i milliarder kroner.

Solvens II	2017	2016
Garanterte ytelser	342.5	309.5
Diskresjonære ytelser (fremtidig bonus)	134.5	130.2
Beste estimat	477.0	439.8
Risikomargin	12.9	12.7
Forsikringstekniske avsetninger	489.8	452.5

Utgangspunktet for beregningen av soliditetskapitalen er en balanse basert på markedsverdier, det vil si gjennomsnittet av nåverdien basert på risikofri rente simulert med markeds konsistente scenarier. For å beregne beste estimat på forpliktelsene, er alle fremtidige kontantstrømmer i alle de markeds konsistente scenarioene beregnet. Kontantstrømmene som tas med i beregningen er kun kontantstrømmer assosiert med de nåværende forsikringskontraktene og løpende forpliktelser overfor forsikringstakerne.

Figur 3: Solvensbalansen med og uten overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger per 31.12.2017

Tallene i figuren over er oppsummert i tabellene under.

Tabell 12: Solvens II-balanse uten overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Tall i milliarder kroner.

Solvens II - Balanse	2017	2016
Garanterte ytelser	349.5	317.0
Diskresjonære ytelser (fremtidig bonus)	137.3	133.4
Risikomargin	13.1	13.0
Forsikringstekniske avsetninger	500.0	463.4
Utsatt skatteforpliktelse	1.2	-
Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	7.8	8.3
Andre forpliktelser	7.3	8.6
Sum forpliktelser	516.2	480.3
Sum eiendeler	545.4	506.9
Eiendeler fratrukket forpliktelser	29.2	26.7

Tabell 13: Solvens II-balanse med overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Tall i milliarder kroner.

Solvens II - Balanse	2017	2016
Garanterte ytelser	342.5	309.5
Diskresjonære ytelser (fremtidig bonus)	134.5	130.2
Risikomargin	12.9	12.7
Forsikringstekniske avsetninger	489.8	452.5
Utsatt skatteforpliktelse	3.7	2.1
Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	7.8	8.3
Andre forpliktelser	7.3	8.6
Sum forpliktelser	508.6	471.5
Sum eiendeler	545.4	506.4
Eiendeler fratrukket forpliktelser	36.8	34.9

For å kunne beregne tidsverdien av framtidige kontantstrømmer, genereres økonomiske scenarier i en økonomisk scenariogenerator (ESG). KLP bruker Barrie & Hibbert Scenario Generator fra Moody's Analytics. Scenariogeneratoren kalibreres til den risikofrie rentekurven publisert av EIOPA¹⁰. Denne rentekurven benyttes både til å diskontere kontantstrømmene og som grunnlag for framtidig avkastning. Scenariene genereres risikonøytralt, slik at alle aktivaklasser i forventning får en avkastning gitt ved risikofri rentekurve.

De garanterte ytelsene uttrykkes ved nåverdien av fremtidige pensjonsutbetalinger, der relevant diskonteringsrente er risikofri rentekurve inkludert volatilitetsjustering publisert av EIOPA. I tillegg regner vi inn pensjonsforpliktelser som antas å flytte ut av foretaket i løpet av tidsperioden man ser på, og gjenværende premiereserve ved slutten av perioden. Verdien av de garanterte ytelsene reduseres videre med nåverdien av fremtidig rentegarantipremie og egenkapitaltilskudd, samt administrasjonsinntekt fratrukket administrasjonsutgifter.

De diskresjonære ytelsene omfatter kontantstrømmer til og fra ulike buffere, som kursreguleringsfond, tilleggsavsetninger og risikoutjevningfond, samt premiefondet. Kontantstrømmene avhenger av avkastningen på eiendelene. Verdsettelsen av kontantstrømmene gjøres ved bruk av de genererte økonomiske scenariene.

Verdsettelsen av forpliktelsene for solvensformål er altså basert på framskriving av eksplisitte kontantstrømmer. Beregningene benytter en kombinasjon av deterministiske og stokastiske teknikker, der de grunnleggende kontantstrømmene knyttet til forsikringsrisiko og kostnader beregnes deterministisk, mens øvrige kontantstrømmer knyttet til de diskresjonære ytelsene beregnes via stokastiske simuleringer.

D.2.2 Usikkerhet knyttet til verdien av forsikringstekniske avsetninger

Ved anvendelse av komplekse kontantstrømmodeller som i KLPs ALM¹¹-modell for å verdsette forpliktelser og beregne tilgjengelig kapital og kapitalkrav, vil det alltid hefte noe usikkerhet rundt resultatene. Resultatene er følsomme for de antakelser, valg av metoder og bearbeidelse av input som er foretatt i forkant av hver beregning. Graden av usikkerhet i

¹⁰ EIOPA European Insurance and Occupational Pension Authority

¹¹ Asset and Liability modelling

beregningene av forsikringsforpliktelsen drives av usikkerhet i de underliggende antagelsene. Antakelsene vurderes fortløpende av aktuarfunksjonen og gjennomgås minst årlig i foretakets Risikostyringskomite for å sikre at de fortsatt reflekterer foretaket og dets strategier på en hensiktsmessig måte.

Rentekurven, som er gitt av EIOPA, er basert på en del forutsetninger som er usikre, herunder metodikk for ekstrapolering, tidsperiode for å nå langsiktig rente, nivå på langsiktig rente og nivå på volatilitetsjustering. Som en del av ORSA-prosessen gjennomføres følsomhetsanalyser for verdien av solvenskapitalen og kapitalkravene for endrede forutsetninger blant annet knyttet til renter. Hensikten er blant annet å øke forståelsen rundt følsomheten i beregningene.

D.2.3 Motsvarsjusteringen

KLP anvender ikke motsvarsjusteringen omtalt i artikkel 77b i Solvens II-direktivet¹².

D.2.4 Volatilitetsjusteringen

KLP anvender volatilitetsjusteringen omtalt i artikkel 77d i Solvens II-direktivet. Volatilitetsjusteringen gir et påslag i den risikofrie markedsrenten. Det betyr at forpliktelsene blir lavere enn de ville blitt uten denne justeringen. Effekten er avhengig av størrelsen på påslaget. Justeringen per 31.12.2017 utgjør et rentepåslag på 0,15 prosentpoeng. Effekten av dette påslaget utgjør 2 prosentpoeng for solvenskapitaldekningen uten bruk av overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Dette fremkommer av tabell 14 under. Forsikringstekniske avsetninger, solvenskapitalkravet og den tellende ansvarlige kapitalen reduseres minimalt. Disse små endringene gir en økning i solvenskapitaldekningen fra 240 prosent til 242 prosent ved bruk av volatilitetsjustering men uten bruk av overgangsregler for de forsikringstekniske avsetningene.

Tabell 14: Effekt av å benytte volatilitetsjustering 31.12.2017. Tall i milliarder kroner.

2017	Med volatilitetsjustering uten bruk av overgangsregler	Uten volatilitetsjustering uten bruk av overgangsregler	Differanse	Med volatilitetsjustering med bruk av overgangsregler	Uten volatilitetsjustering med bruk av overgangsregler	Differanse
Forsikringstekniske avsetninger	500.0	500.0	-0.06	489.8	489.8	0.00
Solvenskapitalkrav	13.8	14.0	-0.15	11.3	11.4	-0.13
Minstekapitalkrav	6.2	6.3	-0.13	5.1	5.1	-0.06
Tellende ansvarlig kapital til dekning av SCR	33.5	33.5	-0.03	39.8	39.9	-0.06
Tellende ansvarlig kapital til dekning av MCR	27.8	27.8	0.02	35.2	35.2	-0.01
Solvenskapitaldekning	242 %	240 %	2 %	352 %	349 %	4 %
Minstekapitaldekning	452 %	442 %	10 %	692 %	684 %	8 %

¹² 2009/138/EF

Tabell 15: Effekt av å benytte volatilitetsjustering 31.12.2016. Tall i milliarder kroner.

2016	Med volatilitetsjustering uten bruk av overgangsregler	Uten volatilitetsjustering uten bruk av overgangsregler	Differanse	Med volatilitetsjustering med bruk av overgangsregler	Uten volatilitetsjustering med bruk av overgangsregler	Differanse
Forsikringstekniske avsetninger	463.4	463.6	-0.20	452.5	452.5	0.00
Solvenskapitalkrav	15.0	15.4	-0.40	12.9	13.3	-0.40
Minstekapitalkrav	5.1	5.6	-0.52	5.1	5.6	-0.52
Tellende ansvarlig kapital til dekning av SCR	31.3	31.3	0.00	39.0	39.2	-0.20
Tellende ansvarlig kapital til dekning av MCR	24.9	24.8	0.09	33.6	33.7	-0.10
Solvenskapitaldekning	209 %	203 %	5 %	304 %	296 %	8 %
Minstekapitaldekning	485 %	439 %	46 %	656 %	598 %	59 %

Differansen i prosent, er prosentpoeng.

Overgangsregelen er beskrevet i kapittel D.2.6 Overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger.

D.2.5 Overgangsbestemmelsene om risikofri rentekurve

KLP anvender ikke overgangsbestemmelsene om risikofri rentekurve omtalt i Solvens II-direktivets artikkel 308c.

D.2.6 Overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger

KLP anvender det midlertidige fradraget gitt ved overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger, omtalt i i Solvens II-direktivet i artikkel 308d, ved rapportering til Finanstilsynet. Note 32 Kapitalkrav i regnskapet, viser beregningene uten bruk av dette midlertidige fradraget. Begge beregningene er vist i tabell 16 under.

Beste estimat under Solvens II uten overgangsbestemmelsene for de forsikringstekniske avsetningene, er verdsatt til 500 milliarder kroner. Regnskapsverdien av de forsikringsmessige avsetningene er verdsatt til 489,2 milliarder kroner. Solvens II verdsettelsen er 10,8 milliarder kroner høyere enn den regnskapsmessige verdsettelsen. Overgangsbestemmelsene sier at vi i 2017 kan trekke fra 15/16 av denne differansen i Solvens II-verdsettelsen. Det vil si at verdsettelsen av beste estimat under Solvens II inkludert overgangsordningen er 489,8 milliarder kroner. Differansen mellom beste estimat med og uten overgangsordning blir da 10,1 milliarder kroner.

Fradraget vil reduseres lineært frem til 2032. Differansen for 2018 vil multipliseres med 14/16 som betyr at det er 14 år igjen av overgangsperioden. Overgangsperioden er 16 år fra 2016 til 2032.

Tabell 16: Effekt av å benytte overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger per 31.12.2017. Tall i milliarder kroner.

2017	Med bruk av overgangsregelen	Uten bruk av overgangsregelen	Differanse
Forsikringstekniske avsetninger	489.2	500.0	-10.8
Solvenskapitalkrav	11.3	13.8	-2.5
Minstekapitalkrav	5.1	6.2	-1.1
Tellende ansvarlig kapital til dekning av SCR	39.8	33.5	6.3
Tellende ansvarlig kapital til dekning av MCR	35.2	27.8	7.4
Solvenskapitaldekning	352 %	242 %	110 %
Minstekapitaldekning	692 %	452 %	240 %

Tabell 17: Effekt av å benytte overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger per 31.12.2016. Tall i milliarder kroner.

2016	Med bruk av overgangsregelen	Uten bruk av overgangsregelen	Differanse
Forsikringstekniske avsetninger	452.5	463.4	-10.9
Solvenskapitalkrav	12.9	15.0	-2.1
Minstekapitalkrav	5.1	5.1	0.0
Tellende ansvarlig kapital til dekning av SCR	39.0	31.3	7.7
Tellende ansvarlig kapital til dekning av MCR	33.6	24.9	8.8
Solvenskapitaldekning	304 %	209 %	95 %
Minstekapitaldekning	656 %	485 %	171 %

Differansen i prosent, er prosentpoeng.

Med bruk av overgangsbestemmelsen er de forsikringstekniske avsetningene lavere enn uten bruk av den. Den tellende ansvarlige kapitalen øker samtidig hvis man benytter overgangsbestemmelsen. Begge disse endringene trekker i retning av høyere solvenskapitaldekning med bruk av overgangsbestemmelsen enn uten bruk av overgangsbestemmelsen. Endringen i tellende ansvarlig kapital er mindre enn endringen i forsikringstekniske avsetninger grunnet endret effekt av tapsabsorberende evne til utsatt skatt. Krav til solvenskapital går ned og vi får en økning i solvenskapitaldekningen. Selv uten bruk av overgangsbestemmelsen oppfyller KLP kapitalkravene med god margin.

D.2.7 Vesentlige endringer i forutsetninger

Beste estimat for dødelighet er endret i fellesordningen for sykepleiere og fellesordningen for sykehusleger per 01.01.2018, i tråd med foreliggende analyser foretatt av seksjon for aktuar og produkt ved årsberegningen 2017. Sykepleierne og sykehuslegene i fellesordningen har vist seg å leve lenger enn antatt. Beste estimat for dødelighet er derfor redusert. Premiereservene i i finansregnskapet er avsatt etter K2013 med forhøyet grunnlag for sykepleiere og sykehusleger. Forhøyelsen ble foretatt som en del av overskuddsdelingen per årsskiftet 31.12.2017 (økt avsetning til alderspensjon). Pristariffen er endret med virkning fra 01.01.2018. Beregning av beste estimat benytter også K2013 med forhøyet grunnlag men inkluderer ikke sikkerhetsmarginer i beregningene.

For de øvrige ordningene er forutsetningene for beregning av beste estimat for dødelighet endret noe på bakgrunn av analyser gjort av seksjon for Aktuar og produkt. I disse beregningene er det inkludert en margin for sosioøkonomisk forskjeller. Lavtlønnede dør tidligere enn høytlønnede.

D.3 Andre forpliktelser

Tabellen under viser fordelingen av andre forpliktelser.

Tabell 18: Andre forpliktelser. Tall i milliarder kroner.

Andre forpliktelser	Solvens II 2017	Regnskap 2017	Solvens II 2016	Regnskap 2016
Fondsobligasjonslån	1.5	1.5	1.7	1.7
Ansvarlig lån	6.3	6.0	6.6	6.2
Pensjoner egne ansatte	0.5	0.5	0.5	0.5
Utsatt skatteforpliktelse*	20.6	0.2	15.4	-
Andre forpliktelser	6.7	6.7	8.2	8.2
Totalt	35.7	15.0	32.3	16.5

* Med brutto skatteforpliktelse under Solvens II

D.3.1 Fondsobligasjonslån

Verdsettelse Solvens II

Under Solvens II verdsettes finansielle forpliktelser ved opptak av lån til virkelig verdi. Senere verdsettelse skal ikke ta hensyn til endringer i selskapets egen kredittverdighet etter opptak. På Solvens II-balansen er fondsobligasjonslånet verdsatt på en rentekurve som ikke inneholder noe kredittpåslag for selskapet, noe som gir en konservativ verdsettelse av lånet.

Verdsettelse regnskap

Fondsobligasjonslånet er regnskapsmessig verdsatt til amortisert kost, justert for verdiendringer som følge av valuta- og renteendringer etter reglene om virkelig verdisikring.

D.3.2 Ansvarlig lån

Verdsettelse Solvens II

Under Solvens II verdsettes finansielle forpliktelser ved opptak av lån til virkelig verdi. Senere verdsettelse skal ikke ta hensyn til endringer i selskapets egen kredittverdighet etter opptak. Ansvarlige lån verdsettes på Solvens II-balansen på en rentekurve der selskapets kredittpåslag er holdt uendret siden opptak av lånet.

Verdsettelse regnskap

Ansvarlig lån er vurdert til amortisert kost. Ansvarlig lån i utenlandsk valuta er omregnet til norske kroner på balansedagen. Dette betyr at den regnskapsmessige bokførte verdien er 293 millioner kroner lavere enn Solvens II-verdsettelsen.

KLP hadde to ansvarlige lån ved utgangen av 2016. I løpet av 2017 ble ett av lånene innfridd, så KLP har ett ansvarlig lån per 31.12.2017.

D.3.3 Pensjoner egne ansatte

Solvens II-verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

KLPs ansatte har en ytelsesbasert pensjonsforpliktelse. Hoveddelen er dekket gjennom offentlig tjenstepensjon i KLP ved medlemskap i Fellesordningen for kommuner og bedrifter (Fellesordningen). Øvrig forpliktelser er også ytelsesbasert, men dekkes over driften.

Forpliktelsen inngår i Solvens II-balansen med nåverdien av forpliktelsen på balansedagen, med fradrag for virkelig verdi av pensjonsmidlene. Bruttoforpliktelsen er beregnet ved lineærmetoden. Nåverdien av bruttoforpliktelsen er diskontert på 2,4 prosent som skal gjenspeile rentene på norske høykvalitetsobligasjoner.

Tabell 19: Netto pensjonsforpliktelse for egne ansatte 2017. Tall i milliarder kroner.

Netto pensjonsforpliktelse	Fellesordningen	Over drift	Totalt
Nåverdi av forpliktelsene	1.227	0.157	1.384
Virkelig verdi av pensjonsmidlene	0.863	0.000	0.863
Netto pensjonsforpliktelse egne ansatte	0.364	0.157	0.520

Tabell 20: Netto pensjonsforpliktelse for egne ansatte 2016. Tall i milliarder kroner.

Netto pensjonsforpliktelse	Fellesordningen	Over drift	Totalt
Nåverdi av forpliktelsene	1.097	0.143	1.240
Virkelig verdi av pensjonsmidlene	0.766	0.000	0.766
Netto pensjonsforpliktelse egne ansatte	0.332	0.143	0.474

Tabell 21: Allokering av pensjonsmidlene for egne ansatte

Pensjonsmidlenes sammensetning	2017	2016
Aksjer i eiendomsdatterselskap	12.3 %	12.5 %
Aksjer og andeler	22.5 %	20.1 %
Utlån	11.6 %	11.6 %
Rentebærende verdipapirer	53.6 %	55.7 %
Totalt	100.0 %	100.0 %

D.3.4 Utsatt skatt

Verdsettelse Solvens II

Se omtale under kapittel D.1.2.

Verdsettelse regnskap

Per 31.12.2017 har KLP balanseført en netto utsatt skatt på 0,2 milliarder kroner, se omtale under kapittel D.1.2.

D.3.5 Andre forpliktelser

Solvens II verdsettelsen er lik regnskapsverdsettelsen

Disse forpliktelsene er verdsatt til virkelig verdi både i regnskapet og på Solvens II-balansen.

D.4 Alternative verdsettelsesmetoder

KLPs vurderingsprinsipper for eiendeler som ikke kan verdsettes basert på noterte priser, er beskrevet i note 6 Virkelig verdi hierarki i årsrapporten for 2017.

D.5 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om verdsettingen anses dekket i det foregående.

E. Kapitalforvaltning

KLPs overordnede mål er å forvalte den kapitalen medlemmene har plassert i foretaket, enten som eier (egenkapital) eller som pensjonskunde (pensjonsfond), best mulig innenfor virksomhetens risikoevne.

E.1 Ansvarlig kapital

Den ansvarlige kapitalen under Solvens II består av basiskapital og supplerende kapital. Som basiskapital regnes differansen mellom verdien av eiendelene og forpliktelsene på Solvens II-balansen og fondsobligasjonslånet. Ansvarlige lån og risikoutjevningssfond inngår også som basiskapital.

Fremtidig rett til innkalling av egenkapital, innkallingsretten, som KLP har, regnes som supplerende kapital. Fremtidig foreløpig ikke-innbetalt egenkapitaltilskudd og ikke-innbetalt innskudd er altså supplerende kapital. Eventuell netto utsatt skattefordel kan også inngå som supplerende kapital.

Tabellen under viser inndelingen av den ansvarlige kapitalen i basiskapital og supplerende kapital, uten bruk av overgangsregelen for de forsikringstekniske avsetningene.

Tabell 22: Inndeling av ansvarlig kapital i basiskapital og supplerende kapital. Tall i millioner kroner. Uten overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger.

Ansvarlig kapital	2017	2016
Differanse eiendeler og forpliktelser på Solvens II balansen	25 057	22 189
Fondsobligasjonslån	1 534	1 650
Sum basiskapital, kapitalgruppe 1	26 592	23 839
Ansvarlig lån	6 270	6 605
Risikoutjevningssfond	4 154	3 907
Sum basiskapital, kapitalgruppe 2	10 424	10 511
Innkallingsrett EK	10 144	9 516
Utsatt skattefordel	-	589
Sum supplerende kapital	10 144	10 106
Totalt	47 160	44 456

Tabell 23: Inndeling av ansvarlig kapital i basiskapital og supplerende kapital. Tall i millioner kroner. Med overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger.

Ansvarlig kapital	2017	2016
Differanse eiendeler og forpliktelser på Solvens II balansen	32 651	30 964
Fondsobligasjonslån	1 534	1 650
Sum basiskapital, kapitalgruppe 1	34 185	32 614
Ansvarlig lån	6 270	6 605
Risikoutjevningssfond	4 154	3 907
Sum basiskapital, kapitalgruppe 2	10 424	10 511
Innkallingsrett EK	10 144	9 516
Utsatt skattefordel	-	-
Sum supplerende kapital	10 144	9 516
Totalt	54 753	52 641

Formålet med foretakets ansvarlige kapital er å tilfredsstillere regulatoriske krav under Solvens II med god margin. Foretaket rapporterer kapitaldekning for solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet kvartalsvis.

Styret har vedtatt en retningslinje for kapitalstyring. Formålet med retningslinjen er å sikre at KLP er tilstrekkelig kapitalisert og oppfyller de regulatoriske minimumskrav til kapital fastsatt av Finanstilsynet. Foretaket har i tillegg satt egne rammer for solvenskapitaldekningen som ligger godt over kravene fra Finanstilsynet.

Retningslinjen definerer soner for solvenskapitaldekningen. Det utarbeides årlig en kapitalplan hvor soneinndelingen og mål for solvenskapitaldekning fastsettes for planperioden som normalt er tre år. Hvilke tiltak som kan eller skal iverksettes ved ulike nivå på solvenskapitaldekningen defineres også. I inneværende planperiode har KLP mål om å ha en solvenskapitaldekning på over 150 prosent.

Foretaket benytter overgangsregelen for forsikringstekniske avsetninger, men setter mål for solvenskapitaldekning uten bruk av denne. Av samme grunn rapporteres solvenskapitaldekning uten bruk av overgangsregel i noter til foretakets regnskap. Solvenskapitaldekning uten bruk av overgangsregelen er 242 prosent per 31.12.2017. Denne var 209 prosent per 31.12.2016. Solvenskapitaldekning med bruk av overgangsregelen er 352 prosent per 31.12.2017, den var 304 prosent per 31.12.2016. Dette er godt over eget mål som igjen er godt over myndighetenes krav.

KLP har i sine vedtekter en rett til å kalle inn kapital fra sine eiere. I tillegg henter foretaket inn et årlig egenkapitalbidrag fra sine eiere. For 2017 var egenkapitalbidraget 0,35 prosent av premiereserven.

Den ansvarlige kapitalen klassifiseres i tre kapitalgrupper med utgangspunkt i egenskapene ved den enkelte kapitalpost. Kvalitet og tilgjengelighet er avgjørende for klassifiseringen. Hovedinndelingen baseres på om

- Kapitalen kan benyttes til eller innbetales etter påkrav for å dekke ethvert tap til enhver tid
- Kapitalen kan ved avvikling benyttes til å dekke tap og skal ikke tilbakebetales før alle andre krav er dekket, herunder krav som følger av forsikrings- og gjenforsikringsavtaler

Kapitalgruppe 1

Foretakets ansvarlige kapital i kapitalgruppe 1 uten begrensninger, fremkommer som differansen mellom eiendeler og forpliktelser i Solvens II-balansen fratrukket risikoutjevningfondet og utsatt skattefordel. I tillegg inngår fondsobligasjonslånet som kapital i kapitalgruppe 1 med begrensninger. Kapital med begrensninger kan ikke utgjøre mer enn 25 prosent av det samlede beløpet for postene i kapitalgruppe 1. Fondsobligasjonslånet ligger godt under denne begrensningen. All kapital i kapitalgruppe 1 er basiskapital.

Kapitalgruppe 2

Under kapitalgruppe 2 inngår ansvarlige lån og risikoutjevningfond som basiskapital. I tillegg inngår ikke-innbetalt egenkapitaltilskudd og ikke-innbetalt innskudd i medhold av etterutligningsretten som supplerende kapital. Denne supplerende kapitalen beregnes som 2,5 prosent av KLPs samlede premiereserve til enhver tid, der godkjenning for denne metodikken er gitt frem til og med 31.12.2019. Godkjenningen fra Finanstilsynet ble gitt 22.12.2015.

Kapitalgruppe 3

Under kapitalgruppe 3 inngår en eventuell netto utsatt skattefordel med visse begrensninger. Både ved årsslutt 2016 og årsslutt 2017 var denne null.

E.1.1 Klassifisering av ansvarlig kapital

Summen av tellende kapital i kapitalgruppe 2 og 3 kan ikke overstige 50 prosent av solvenskapitalkravet. For KLP virker dette begrensende både ved årsslutt 2017 og årsslutt 2016. Ved en eventuell økning i solvenskapitalkravet vil den ubenyttede kapitalen i kapitalgruppe 2 (13,6 milliarder kroner i 2017) redusere den negative effekten økningen i solvenskapitalkravet har på kapitaldekningen.

Fondsobligasjonslånet (15 milliarder JPY) med Solvens II-verdi på 1,534 milliarder kroner per 31.12.2017, har en fast rente på USD-rente på 5,07 prosent per år. Lånet er evigvarende, men KLP har rett til å innløse lånet 28.04.2034. Dersom KLP ikke benytter sin rett til innløsning i 2034, får lånet flytende rente. Kredittmarginen øker da med 1 prosentpoeng til seksmåneders JPY LIBOR-rente + margin på 3,30 prosent per år. Lånet ble utstedt 22.04.2014.

Det ansvarlig lånet (600 millioner EUR) med Solvens II-verdi på 6,27 milliarder kroner per 31.12.2017, har en fast rente på 4,25 prosent per år. Lånet ble utstedt 10.06.2015 og er tidsbegrenset med forfall i 2045. Innlånet kan innfris av KLP etter ti år, og på hver renteinbetalingsdato etter dette frem til forfallstidspunktet. Lånet er notert på London Stock Exchange.

Reduksjonen i ansvarlige lån fra 31.12.2016 og frem til 31.12.2017, følger av at et ansvarlig lån (9,500 milliarder JPY) ble innløst i løpet av perioden uten at noe nytt lån ble tatt opp.

Solvens II-regelverket stiller krav til sammensetningen av den ansvarlige kapitalen til dekning av henholdsvis solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet. Dette kalles tellende ansvarlig kapital.

I tabellene under vises den totale ansvarlige kapitalen per kapitalgruppe splittet på basiskapital og supplerende kapital. Andelen av disse beløpene som kan benyttes til tellende kapital for solvenskapitalkravet og minimumskapitalkravet er også vist i tabellen. Beregningene av forsikringstekniske avsetninger er uten overgangsregler.

Tabell 24: Klassifisering av den ansvarlige kapitalen. Tall i millioner kroner.

2017	Ansvarlig kapital	Tellende ansvarlig kapital	
		SCR	MCR
Kapitalgruppe 1, ubegrenset	25 057	25 057	25 057
Fradrag datterselskaper			
Kapitalgruppe 1, ubegrenset etter fradrag	25 057	25 057	25 057
Fondsobligasjonslån	1 534	1 534	1 534
Sum basiskapital i kapitalgruppe 1	26 592	26 592	26 592
Ansvarlige lån	6 270		
Risikoutjevningfond	4 154		
Sum basiskapital i kapitalgruppe 2	10 424		
Sum basiskapital	37 016		
Innkallingsrett EK	10 144		
Sum supplerende kapital i kapitalgruppe 2	10 144		
Sum kapitalgruppe 2	20 568	6 919	1 232
Utsatt skattefordel			
Totalt	47 160	33 511	27 824

Tabell 25: Klassifisering av den ansvarlige kapitalen. Tall i millioner kroner.

2016	Ansvarlig kapital	Tellende ansvarlig kapital	
		SCR	MCR
Kapitalgruppe 1, ubegrenset	22 189	22 189	22 189
Fradrag datterselskaper			
Kapitalgruppe 1, ubegrenset etter fradrag	22 189	22 189	22 189
Fondsobligasjonslån	1 650	1 650	1 650
Sum basiskapital i kapitalgruppe 1	23 839	23 839	23 839
Ansvarlige lån	6 605		
Risikoutjevningfond	3 907		
Sum basiskapital i kapitalgruppe 2	10 511		
Sum basiskapital	34 350		
Innkallingsrett EK	9 516		
Sum supplerende kapital i kapitalgruppe 2	9 516		
Sum kapitalgruppe 2	20 028	7 500	1 025
Utsatt skattefordel	589		
Totalt	44 456	31 338	24 864

Solvenskapitalkravet (SCR) skal dekke risiko for tap av foretakets ansvarlige kapital og beregnes slik at sannsynligheten er 99,5 prosent for et samlet tap, forsikringsmessig tap og finansielt tap, over en periode på tolv måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet.

Minstekapitalkravet (MCR) skal dekke risikoen for tap av foretakets basiskapital og beregnes slik at sannsynligheten er 85 prosent for samlet tap over en periode på tolv måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Minstekapitalkravet skal ikke være lavere enn 25 prosent eller høyere enn 45 prosent av foretakets solvenskapitalkrav.

Solvenskapitalkravene og solvenskapitaldekningen er vist i tabellen under. Beregningene av de forsikringstekniske avsetningene er uten overgangsregler.

Tabell 26: Solvenskapitalkrav og solvenskapitaldekning uten bruk av overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Tall i millioner kroner.

Solvenskapitalkrav og -dekning	2017		2016	
	SCR	MCR	SCR	MCR
Solvenskapitalkrav	13 838	6 161	14 999	5 125
Tellende kapital	33 511	27 824	31 338	24 864
Overskytende kapital	19 673	21 663	16 339	19 739
Solvenskapitaldekning	242 %	452 %	209 %	485 %

Tabell 27: Solvenskapitalkrav og solvenskapitaldekning med bruk av overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Tall i millioner kroner.

Solvenskapitalkrav og -dekning	2017		2016	
	SCR	MCR	SCR	MCR
Solvenskapitalkrav	11 307	5 088	12 860	5 125
Tellende kapital	39 839	35 203	39 044	33 639
Overskytende kapital	28 531	30 114	26 184	28 513
Solvenskapitaldekning	352 %	692 %	304 %	656 %

Forskjellen mellom egenkapitalen i regnskapet og differanse mellom eiendeler og forpliktelser i Solvens II-balansen, var ved årsslutt 2017 og årsslutt 2016 som vist i tabellene under.

Tabell 28: Solvenskapital uten bruk av innkallingsretten men med bruk av overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger sammenlignet med ansvarlig kapital i finansregnskapet. Tall i millioner kroner.

2017	Solvens II	Finansregnskapet
Innskutt egenkapital	13 125	13 125
Avstemningsreserve	9 401	
Annen opptjent egenkapital		13 347
Effekten av overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger	10 124	
Fondsobligasjonslån	1 534	1 534
Risikoutjevningfond	4 154	4 154
Netto eiendeler	38 339	32 161
Ansvarlig lån	6 270	5 977
Solvenskapital uten innkallingsretten men med overgangsregel/ansvarlig kapital	44 609	38 137

Tabell 29: Solvenskapital uten bruk av innkallingsretten men med bruk av overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger sammenlignet med ansvarlig kapital i finansregnskapet. Tall i millioner kroner

2016	Solvens II	Finansregnskapet
Innskutt egenkapital	11 726	11 726
Avstemningsreserve	8 324	
Annen opptjent egenkapital		12 153
Effekten av overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger	10 914	
Fondsobligasjonslån	1 650	1 650
Risikoutjevningefond	3 907	3 907
Netto eiendeler	36 520	29 436
Ansvarlig lån	6 605	6 220
Solvenskapital uten innkallingsretten men med overgangsregel/ansvarlig kapital	43 125	35 656

Differansen mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II er inkludert overgangsregler for tekniske avsetninger beskrevet under kapittel D.2.6. Muligheten for innkalling av egenkapital i fremtiden er ikke medregnet i solvenskapitalen.

Hovedforskjellen mellom Solvens II og finansregnskapet er at opptjent overskudd som inngår som egenkapital i finansregnskapet, erstattes av avstemningsreserven i solvensbalansen. Også avstemningsreserven inneholder opptjent overskudd, men basert på verdsettelsen av eiendeler og forpliktelser i solvensbalansen. Avstemningsreserven vil også inkludere nåverdien av framtidige overskudd.

Beste estimat under Solvens II uten overgangsbestemmelsene for de forsikringstekniske avsetningene, er verdsatt til 500 milliarder kroner. Regnskapsverdien av de forsikringsmessige avsetningene er verdsatt til 489,2 milliarder kroner. Solvens II-

verdsettelsen er 10,8 milliarder kroner høyere enn den regnskapsmessige verdsettelsen. Overgangsbestemmelsene sier at vi i 2017 kan trekke fra 15/16 av denne differansen i Solvens II-verdsettelsen. Det vil si at verdsettelsen av beste estimat under Solvens II inkludert overgangsordningen er 489,8 milliarder kroner. Differansen mellom regnskap og Solvens II blir da 675 millioner kroner i stedet for 10,8 milliarder kroner. Differansen mellom Solvens-II verdsettelsen og regnskapsverdsettelsen utgjør da 1/16 av hele det midlertidige fradraget. Effekten for solvenskapitalen blir 10,1 milliarder kroner (10,799 minus 0,675) som vist i tabell 28 over.

Forskjellen mellom ansvarlig kapital i regnskapet og differansen mellom eiendeler og forpliktelser under Solvens II (netto eiendeler i tabellen over) var per 31.12.2017 på 6,2 milliarder kroner (7,1 milliarder kroner per 31.12.2016).

Differansen kommer i hovedsak fra merverdier i renteporteføljer bokført til amortisert kost samt utsatt skatt. I tillegg kommer mindre bidrag fra ulik verdsettelse av finansielle forpliktelser samt at immaterielle eiendeler er verdsatt til null i Solvens II-balansen.

E.2 Solvenskapitalkrav og minstekapitalkrav

Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av foretakets ansvarlige kapital. Minstekapitalkravet skal dekke risikoen for tap av foretakets basiskapital.

E.2.1 Solvenskapitalkrav

Ved årsslutt 2017 var kapitalkravene som følger (2016 i parentes):

Minstekapitalkrav: 5,1 (5,1 milliarder kroner).
Solvenskapitalkrav: 11,3 (12,9 milliarder kroner).

Kapitalkravene over er inkludert overgangsregler for tekniske avsetninger.

KLP benytter standardformelen uten noen foretaksspesifikke parametere. Solvenskapitalkravet ved årsslutt 2017 og årsslutt 2016 fordeler seg slik:

Tabell 30: Solvenskapitalkravets sammensetning uten overgangsordning for forsikringstekniske avsetninger. Tall i milliarder kroner.

Solvenskapitalkravets sammensetning	2017	2016
Markedsrisiko	4.1	4.3
Motpartrisiko	0.1	0.1
Forsikringsrisiko	11.1	11.2
Diversifisering	-2.6	-2.6
Operasjonell risiko	2.2	2.0
Tapsabsorberende evne til utsatt skatt	-1.2	-
Solvenskapitalkrav	13.8	15.0

Tabell 31: Solvenskapitalkravets sammensetning med overgangsordning for forsikringstekniske avsetninger. Tall i milliarder kroner.

Solvenskapitalkravets sammensetning	2017	2016
Markedsrisiko	4.1	4.3
Motpartrisiko	0.1	0.1
Forsikringsrisiko	11.1	11.2
Diversifisering	-2.6	-2.6
Operasjonell risiko	2.2	2.0
Tapsabsorberende evne til utsatt skatt	-3.7	-2.1
Solvenskapitalkrav	11.3	12.9

Tilsvarende som i 2016, skyldes en reduksjonen i markedsrisiko over perioden en økning i buffere, spesifikt en økning i kursreguleringsfondet som gir opphav til økt tapsabsorberende evne til forsikringstekniske avsetninger.

Fordelingen av kapitalkravet mellom de ulike risikoene avviker fra det som KLP selv anser som riktig. Som nevnt i kapittel C.1 bidrar avgangsrisiko til at kapitalkravet for forsikringsrisiko blir for høyt i forhold til de andre elementene.

E.2.2 Forenklede beregninger

KLP benytter forenklingene for motpartsrisikomoduleen beskrevet i artikkel 111 og artikkel 112 i vedlegg til Forskrift om utfyllende regler til Solvens II-forskriften.

Forenklingen i artikkel 111 innebærer at det ikke beregnes diversifiseringseffekter innad i en modul ved beregning av risikoreducerende virkning av derivater. Forenklingen i artikkel 112 innebærer at risikojustert verdi av en sikkerhet sjablongmessig settes til 75 prosent. Begge forenklinger gjøres for å lette beregningsarbeidet og gir ubetydelige økninger i kapitalkravet for motpartsrisiko.

E.2.3 Foretakspesifikke parametere

KLP benytter ikke foretakspesifikke parametere.

E.2.4 Inndata for beregning av minstekapitalkrav

Den lineære formelkomponenten til minstekapitalkravet ble ved årsslutt 2017 beregnet på data gitt i tabellen under.

Tabell 32: Inndata uten overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger. Tall i milliarder kroner.

Inndata til lineær formelkomponent	31.12.2017	31.12.2016
Garanterte ytelser	349.5	317.0
Diskresjonære ytelser	137.3	133.4
Capital at Risk	526.3	474.6
Lineær formelkomponent	6.161	5.125

Beregningen av minstekapitalkravet blir da som følger:

Tabell 33: Minstekapitalkrav uten overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger.
Tall i milliarder kroner.

Beregning av minstekapitalkrav	31.12.2017	31.12.2016
Lineær formelkomponent	6.161	5.125
Solvenskapitalkrav	13.838	14.999
Tak for minstekapitalkrav	6.227	6.750
Gulv for minstekapitalkrav	3.460	3.750
Minstekapitalkrav	6.161	5.125

Tak for minstekapitalkrav er 45 prosent av solvenskapitalkravet. Gulv for minstekapitalkrav er 25 prosent av solvenskapitalkravet.

Tilsvarende beregninger med overgangsregler på forsikringstekniske avsetninger er gitt i tabellene under.

Tabell 34: Inndata med overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger.
Tall i milliarder kroner.

Inndata til lineær formelkomponent	31.12.2017	31.12.2016
Garanterte ytelser	342.5	309.5
Diskresjonære ytelser	134.5	130.2
Capital at Risk	526.3	474.6
Lineær formelkomponent	6.161	5.125

Tabell 35: Minstekapitalkrav med overgangsregler for forsikringstekniske avsetninger.
Tall i milliarder kroner.

Beregning av minstekapitalkrav	31.12.2017	31.12.2016
Lineær formelkomponent	6.161	5.125
Solvenskapitalkrav	11.307	12.860
Tak for minstekapitalkrav	5.088	5.787
Gulv for minstekapitalkrav	2.827	3.215
Minstekapitalkrav	5.088	5.125

Vi ser her at taket har satt begrensninger for minstekapitalkravet i 2017.

E.3 Bruk av durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko ved beregning av solvenskapitalkravet

KLP benytter ikke den durasjonsbaserte undermodulen for aksjerisiko.

E.4 Forskjeller mellom standardformelen og benyttede interne modeller

KLP benytter ikke interne modeller.

E.5 Manglende oppfyllelse av minstekapitalkravet eller solvenskapitalkravet

KLP oppfyller både minstekapitalkravet og solvenskapitalkravet.

E.6 Andre opplysninger

Alle vesentlige opplysninger om foretakets kapitalkrav anses dekket i det foregående.

Godkjenning

Rapporten er godkjent av styret i KLP 13. april 2018.

Sverre Thornes, Konsernsjef

Templater

Følgende QRTer (Quantitative Reporting Templates) er inkludert i det følgende.

QRT kode	QRT navn
S.01.02.01	Generell informasjon om foretaket
S.02.01.01	Balansen
S.05.01.01	Premier, erstatninger og kostnader pr. forsikringsbransje
S.05.02.01	Premier, erstatninger og kostnader - landfordelt
S.12.01.01	Forsikringstekniske avsetninger - livsforsikring og helseforsikring håndtert som livsforsikring
S.22.01.01	Effekten av overgangsregler og andre tiltak knyttet til langsiktige garantier
S.23.01.01	Ansvarlig kapital
S.25.01.01	Solvenskapitalkrav - for foretak som benytter standardmetoden
S.28.01.01	Minstekapitalkrav - kun livsforsikringsvirksomhet eller skadeforsikringsvirksomhet
S.28.02.01	Minstekapitalkrav - både livsforsikringsvirksomhet og skadeforsikringsvirksomhet

HOVEDKONTOR

Besøksadresse:

Dronning Eufemias gate 10, Oslo

Sentralbord: 55 54 85 00

Faks: 22 03 36 00

REGIONSKONTOR

Besøksadresse:

Zander Kaaes gate 7, Bergen

Kundesenter: 55 54 85 00

Faks: 55 54 85 90

ALL POST SENDES TIL

Kommunal Landspensjonskasse,

Pb. 400 Sentrum, 0103 Oslo

Elektroniske henvendelser:

klp.no/kontakt

www.klp.no

Organisasjonsnr.: 938 708 606

Annex I
S.01.02.01
Basic Information - General

		C0010
Undertaking name	R0010	Kommunal Landspensjonskasse
Undertaking identification code	R0020	SC/938708606
Type of code of undertaking	R0030	Specific code
Type of undertaking	R0040	Life undertakings
Country of authorisation	R0050	NO
Language of reporting	R0070	Norwegian
Reporting submission date	R0080	2018-03-20
Financial year end	R0081	2017-12-31
Reporting reference date	R0090	2017-12-31
Regular/Ad-hoc submission	R0100	Regular reporting
Currency used for reporting	R0110	NOK
Accounting standards	R0120	Local GAAP
Method of Calculation of the SCR	R0130	Standard formula
Use of undertaking specific parameters	R0140	Don't use undertaking specific parameters
Ring-fenced funds	R0150	Not reporting activity by RFF
Matching adjustment	R0170	No use of matching adjustment
Volatility adjustment	R0180	Use of volatility adjustment
Transitional measure on the risk-free interest rate	R0190	No use of transitional measure on the risk-free interest rate
Transitional measure on technical provisions	R0200	Use of transitional measure on technical provisions
Initial submission or re-submission	R0210	Initial submission

S.02.01.01

Balance sheet

	Solvency II value	Statutory accounts value
	C0010	C0020
Assets		
Goodwill	R0010	.
Deferred acquisition costs	R0020	.
Intangible assets	R0030	226 358 441
Deferred tax assets	R0040	-1
Pension benefit surplus	R0050	.
Property, plant & equipment held for own use	R0060	46 726 088
Investments (other than assets held for index-linked and unit-linked contracts)	R0070	477 846 237 312
Property (other than for own use)	R0080	1 002 738 976
Holdings in related undertakings, including participations	R0090	66 186 662 738
Equities	R0100	31 079 398 934
Equities - listed	R0110	29 451 892 780
Equities - unlisted	R0120	1 627 506 154
Bonds	R0130	228 533 631 745
Government Bonds	R0140	54 150 360 730
Corporate Bonds	R0150	174 383 271 015
Structured notes	R0160	.
Collateralised securities	R0170	.
Collective Investments Undertakings	R0180	148 677 140 208
Derivatives	R0190	1 095 090 067
Deposits other than cash equivalents	R0200	1 271 574 643
Other investments	R0210	.
Assets held for index-linked and unit-linked contracts	R0220	0
Loans and mortgages	R0230	57 724 091 677
Loans on policies	R0240	606 181 833
Loans and mortgages to individuals	R0250	3 263 447 642
Other loans and mortgages	R0260	53 854 462 202
Reinsurance recoverables from:	R0270	.
Non-life and health similar to non-life	R0280	.
Non-life excluding health	R0290	.
Health similar to non-life	R0300	.
Life and health similar to life, excluding health and index-linked and unit-linked	R0310	.
Health similar to life	R0320	.
Life excluding health and index-linked and unit-linked	R0330	.
Life index-linked and unit-linked	R0340	.
Deposits to cedants	R0350	.
Insurance and intermediaries receivables	R0360	672 680 898
Reinsurance receivables	R0370	.
Receivables (trade, not insurance)	R0380	313 095 683
Own shares (held directly)	R0390	.
Amounts due in respect of own fund items or initial fund called up but not yet paid in	R0400	.
Cash and cash equivalents	R0410	8 112 796 919
Any other assets, not elsewhere shown	R0420	713 439 574
Total assets	R0500	562 292 184 219
		534 784 382 937

	Solvency II value	Statutory accounts value
	C0010	C0020
Liabilities		
Technical provisions – non-life	R0510	.
Technical provisions – non-life (excluding health)	R0520	.
Technical provisions calculated as a whole	R0530	.
Best Estimate	R0540	.
Risk margin	R0550	.
Technical provisions - health (similar to non-life)	R0560	.
Technical provisions calculated as a whole	R0570	.
Best Estimate	R0580	.
Risk margin	R0590	.
Technical provisions - life (excluding index-linked and unit-linked)	R0600	489 833 658 704
Technical provisions - health (similar to life)	R0610	.
Technical provisions calculated as a whole	R0620	.
Best Estimate	R0630	.
Risk margin	R0640	.
Technical provisions – life (excluding health and index-linked and unit-linked)	R0650	489 833 658 704
Technical provisions calculated as a whole	R0660	0
Best Estimate	R0670	476 975 809 092
Risk margin	R0680	12 857 849 612
Technical provisions – index-linked and unit-linked	R0690	.
Technical provisions calculated as a whole	R0700	.
Best Estimate	R0710	.
Risk margin	R0720	.
Other technical provisions	R0730	.
Contingent liabilities	R0740	0
Provisions other than technical provisions	R0750	444 919 046
Pension benefit obligations	R0760	520 398 638
Deposits from reinsurers	R0770	.
Deferred tax liabilities	R0780	20 602 807 300
Derivatives	R0790	3 395 925 818
Debts owed to credit institutions	R0800	.
Financial liabilities other than debts owed to credit institutions	R0810	678 699 011
Insurance & intermediaries payables	R0820	1 436 943 118
Reinsurance payables	R0830	.
Payables (trade, not insurance)	R0840	786 041 028
Subordinated liabilities	R0850	7 804 462 435
Subordinated liabilities not in Basic Own Funds	R0860	.
Subordinated liabilities in Basic Own Funds	R0870	7 804 462 435
Any other liabilities, not elsewhere shown	R0880	0
Total liabilities	R0900	525 503 855 097
Excess of assets over liabilities	R1000	30 626 443 588

S.05.01.01

Premiums, claims and expenses by line of business

Line of Business for: **life
insurance obligations**Insurance with profit
participation**C0220**

Premiums written		
Gross	R1410	32 420 049 678
Reinsurers' share	R1420	3 429 828
Net	R1500	32 416 619 850
Premiums earned		
Gross	R1510	32 122 480 126
Reinsurers' share	R1520	3 429 828
Net	R1600	32 119 050 298
Claims incurred		
Gross	R1610	53 957 426 037
Reinsurers' share	R1620	0
Net	R1700	53 957 426 037
Changes in other technical provisions		
Gross	R1710	0
Reinsurers' share	R1720	0
Net	R1800	0
Expenses incurred	R1900	1 014 908 890
Administrative expenses		
Gross	R1910	121 789 067
Reinsurers' share	R1920	0
Net	R2000	121 789 067
Investment management expenses		
Gross	R2010	202 981 778
Reinsurers' share	R2020	0
Net	R2100	202 981 778
Claims management expenses		
Gross	R2110	152 236 334
Reinsurers' share	R2120	0
Net	R2200	152 236 334
Acquisition expenses		
Gross	R2210	131 938 156
Reinsurers' share	R2220	0
Net	R2300	131 938 156
Overhead expenses		
Gross	R2310	405 963 556
Reinsurers' share	R2320	0
Net	R2400	405 963 556
Other expenses	R2500	0
Total expenses	R2600	1 014 908 890
Total amount of surrenders	R2700	

S.05.02.01

Premiums, claims and expenses by country

Life obligations		Home Country	Country (by amount of gross premiums written) - life obligations	Total Top 5 and home country
	R1400		R1400-C0230	
		C0220	C0230	C0280
Premiums written				
Gross	R1410	32 420 049 678	R1410-C0230	32 420 049 678
Reinsurers' share	R1420	3 429 828	R1420-C0230	3 429 828
Net	R1500	32 416 619 850	R1500-C0230	32 416 619 850
Premiums earned				
Gross	R1510	32 122 480 126	R1510-C0230	32 122 480 126
Reinsurers' share	R1520	3 429 828	R1520-C0230	3 429 828
Net	R1600	32 119 050 298	R1600-C0230	32 119 050 298
Claims incurred				
Gross	R1610	53 957 426 037	R1610-C0230	53 957 426 037
Reinsurers' share	R1620		R1620-C0230	
Net	R1700	53 957 426 037	R1700-C0230	53 957 426 037
Changes in other technical provisions				
Gross	R1710		R1710-C0230	
Reinsurers' share	R1720		R1720-C0230	
Net	R1800	0	R1800-C0230	0
Expenses incurred	R1900	1 014 908 890	R1900-C0230	1 014 908 890
Other expenses	R2500			0
Total expenses	R2600			1 014 908 890

Annex I
S.12.01.01
Life and Health SLT Technical Provisions

	Insurance with profit participation	Total (Life other than health insurance, incl. Unit-Linked)
	C0020	C0150
Technical provisions calculated as a whole	0	0
Total Recoverables from reinsurance/SPV and Finite Re after the adjustment for expected losses due to counterparty default associated to TP calculated as a whole		
Technical provisions calculated as a sum of BE and RM		
Best Estimate		
Gross Best Estimate		
Total recoverables from reinsurance/SPV and Finite Re before the adjustment for expected losses due to counterparty default	486 834 436 667	486 834 436 667
Recoverables from reinsurance (except SPV and Finite Re) before adjustment for expected losses		
Recoverables from SPV before adjustment for expected losses		
Recoverables from Finite Re before adjustment for expected losses		
Total Recoverables from reinsurance/SPV and Finite Re after the adjustment for expected losses due to counterparty default		
Best estimate minus recoverables from reinsurance/SPV and Finite Re	486 834 436 667	486 834 436 667
Risk Margin		
Amount of the transitional on Technical Provisions		
Technical Provisions calculated as a whole		
Best estimate	-9 858 627 575	-9 858 627 575
Risk margin	-265 759 287	-265 759 287
Technical provisions - total	489 833 658 704	489 833 658 704
Technical provisions minus recoverables from reinsurance/SPV and Finite Re - total	489 833 658 704	489 833 658 704
Best Estimate of products with a surrender option		
Gross BE for Cash flow		
Cash out-flows		
Future guaranteed and discretionary benefits		
Future guaranteed benefits	373 341 343 427	
Future discretionary benefits	137 305 113 784	
Future expenses and other cash out-flows	14 269 929 208	14 269 929 208
Cash in-flows		
Future premiums	53 669 949 752	53 669 949 752
Other cash in-flows	0	0
Percentage of gross TP calculated using approximations		
Surrender value		
Best estimate subject to transitional of the interest rate		
Technical provisions without transitional on interest rate	486 834 436 667	486 834 436 667
Best estimate subject to volatility adjustment		
Technical provisions without volatility adjustment and without others transitional measures	499 958 045 565	499 958 045 565
Best estimate subject to matching adjustment		
Technical provisions without matching adjustment and without all the others	486 834 436 667	486 834 436 667
	500 020 311 299	500 020 311 299
	0	0
	500 020 311 299	500 020 311 299

Annex I
S.22.01.01
Impact of long term guarantees measures and transitionals

		Amount with Long Term Guarantee measures and transitionals	Impact of the LTG measures and transitionals (Step-by-step approach)								
			Without transitional on technical provisions	Impact of transitional on technical provisions	Without transitional on interest rate	Impact of transitional on interest rate	Without volatility adjustment and without other transitional measures	Impact of volatility adjustment set to zero	Without matching adjustment and without all the others	Impact of matching adjustment set to zero	Impact of all LTG measures and transitionals
			C0010	C0020	C0030	C0040	C0050	C0060	C0070	C0080	C0090
Technical provisions	R0010	489 833 658 704	499 958 045 565	10 124 386 861	499 958 045 565	0	500 020 311 299	62 265 734	500 020 311 299	0	10 186 652 595
Basic own funds	R0020	44 592 791 556	36 999 501 410	-7 593 290 146	36 999 501 410	0	36 952 802 110	-46 699 300	36 952 802 110	0	-7 639 989 446
Excess of assets over liabilities	R0030	36 788 329 122	29 195 038 976	-7 593 290 146	29 195 038 976	0	29 148 339 676	-46 699 300	29 148 339 676	0	-7 639 989 446
Restricted own funds due to ring-fencing and matching portfolio	R0040	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eligible own funds to meet Solvency Capital Requirement	R0050	39 822 030 385	33 494 288 597	-6 327 741 788	33 494 288 597	0	33 520 966 496	26 677 900	33 520 966 496	0	-6 301 063 889
Tier 1	R0060	34 168 429 371	26 575 139 225	-7 593 290 146	26 575 139 225	0	26 528 439 925	-46 699 300	26 528 439 925	0	-7 639 989 446
Tier 2	R0070	5 653 601 014	6 919 149 371	1 265 548 358	6 919 149 371	0	6 992 526 571	73 377 200	6 992 526 571	0	1 338 925 557
Tier 3	R0080	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Solvency Capital Requirement	R0090	11 307 202 028	13 838 298 743	2 531 096 715	13 838 298 743	0	13 985 053 142	146 754 399	13 985 053 142	0	2 677 851 115
Eligible own funds to meet MCR	R0100	35 186 077 554	27 807 363 892	-7 378 713 661	27 807 363 892	0	27 787 094 708	-20 269 184	27 787 094 708	0	-7 398 982 846
Minimum Capital Requirement	R0110	5 088 240 912	6 161 123 335	1 072 882 423	6 161 123 335	0	6 293 273 914	132 150 579	6 293 273 914	0	1 205 033 002

Annex I
S.23.01.01
Own funds

Basic own funds before deduction for participations in other financial sector as foreseen in article 68 of Delegated Regulation 2015/35

	Total	Tier 1 - unrestricted	Tier 1 - restricted	Tier 2	Tier 3
	C0010	C0020	C0030	C0040	C0050
Ordinary share capital (gross of own shares)	R0010	0	0	.	.
Share premium account related to ordinary share capital	R0030
Initial funds, members' contributions or the equivalent basic own - fund item for mutual and mutual-type undertakings	R0040	13 125 019 538	13 125 019 538	.	.
Subordinated mutual member accounts	R0050
Surplus funds	R0070
Preference shares	R0090
Share premium account related to preference shares	R0110
Reconciliation reserve	R0130	19 509 004 937	19 509 004 937	.	.
Subordinated liabilities	R0140	7 804 462 435	1 534 404 897	6 270 057 538	.
An amount equal to the value of net deferred tax assets	R0160	0	.	.	0,00
Other own fund items approved by the supervisory authority as basic own funds not specified above	R0180	4 154 304 647	.	4 154 304 647	.

Own funds from the financial statements that should not be represented by the reconciliation reserve and do not meet the criteria to be classified as Solvency II own funds

Own funds from the financial statements that should not be represented by the reconciliation reserve and do not meet the criteria to be classified as Solvency II own funds	R0220
---	-------	---	---	---	---

Deductions

Deductions for participations in financial and credit institutions	R0230
--	-------	---	---	---	---

Total basic own funds after deductions

	R0290	44 592 791 556	32 634 024 475	1 534 404 897	10 424 362 185	0,00
--	-------	----------------	----------------	---------------	----------------	------

Ancillary own funds

Unpaid and uncalled ordinary share capital callable on demand	R0300
Unpaid and uncalled initial funds, members' contributions or the equivalent basic own fund item for mutual and mutual - type undertakings, callable on demand	R0310	10 143 427 498	.	10 143 427 498	.
Unpaid and uncalled preference shares callable on demand	R0320
A legally binding commitment to subscribe and pay for subordinated liabilities on demand	R0330
Letters of credit and guarantees under Article 96(2) of the Directive 2009/138/EC	R0340
Letters of credit and guarantees other than under Article 96(2) of the Directive 2009/138/EC	R0350
Supplementary members calls under first subparagraph of Article 96(3) of the Directive 2009/138/EC	R0360
Supplementary members calls - other than under first subparagraph of Article 96(3) of the Directive 2009/138/EC	R0370
Other ancillary own funds	R0390

Total ancillary own funds

	R0400	10 143 427 498	.	10 143 427 498	.
--	-------	----------------	---	----------------	---

Available and eligible own funds

Total available own funds to meet the SCR	R0500	54 736 219 054	32 634 024 475	1 534 404 897	20 567 789 683	0,00
Total available own funds to meet the MCR	R0510	44 592 791 556	32 634 024 475	1 534 404 897	10 424 362 185	.
Total eligible own funds to meet the SCR	R0540	39 822 030 385	32 634 024 475	1 534 404 897	5 653 601 014	0,00
Total eligible own funds to meet the MCR	R0550	35 186 077 554	32 634 024 475	1 534 404 897	1 017 648 182	.
SCR	R0580	11 307 202 028
MCR	R0600	5 088 240 912
Ratio of Eligible own funds to SCR	R0620	3,52
Ratio of Eligible own funds to MCR	R0640	6,92

Reconciliation reserve

	Total	Tier 1 - unrestricted	Tier 1 - restricted	Tier 2	Tier 3
	C0060	C0020	C0030	C0040	C0050
Excess of assets over liabilities	R0700	36 788 329 122	.	.	.
Own shares (held directly and indirectly)	R0710
Foreseeable dividends, distributions and charges	R0720
Other basic own fund items	R0730	17 279 324 185	.	.	.
Adjustment for restricted own fund items in respect of matching adjustment portfolios and ring fenced funds	R0740	0	.	.	.
Reconciliation reserve	R0760	19 509 004 937	.	.	.

Expected profits

Expected profits included in future premiums (EPIFP) - Life business	R0770	12 544 193 230	.	.	.
Expected profits included in future premiums (EPIFP) - Non- life business	R0780	0	.	.	.
Total Expected profits included in future premiums (EPIFP)	R0790	12 544 193 230	.	.	.

S.25.01.01

Solvency Capital Requirement - for undertakings on Standard Formula

Article 112

Z0010

No

	Net solvency capital requirement	Gross solvency capital requirement	Allocation from adjustments due to RFF and Matching adjustments portfolios
	C0030	C0040	C0050
Market risk	R0010 4 149 932 286	67 418 397 486	0
Counterparty default risk	R0020 122 078 216	2 661 872 612	0
Life underwriting risk	R0030 11 135 716 980	56 191 575 623	0
Health underwriting risk	R0040 .	.	.
Non-life underwriting risk	R0050 .	.	.
Diversification	R0060 -2 551 589 188	-27 436 077 662	
Intangible asset risk	R0070 .	.	
Basic Solvency Capital Requirement	R0100 12 856 138 294	98 835 768 058	

Calculation of Solvency Capital Requirement

Adjustment due to RFF/MAP nSCR aggregation

Operational risk

Loss-absorbing capacity of technical provisions

Loss-absorbing capacity of deferred taxes

Capital requirement for business operated in accordance with Art. 4 of Directive 2003/41/EC

Solvency Capital Requirement excluding capital add-on

Capital add-on already set

Solvency capital requirement

Other information on SCR

Capital requirement for duration-based equity risk sub-module

Total amount of Notional Solvency Capital Requirements for remaining part

Total amount of Notional Solvency Capital Requirement for ring fenced funds

Total amount of Notional Solvency Capital Requirements for matching adjustment portfolios

Diversification effects due to RFF nSCR aggregation for article 304

Method used to calculate the adjustment due to RFF/MAP nSCR aggregation

Net future discretionary benefits

	C0100
R0120	0
R0130	2 190 754 965
R0140	-85 979 629 764
R0150	-3 739 691 232
R0160	.
R0200	11 307 202 028
R0210	.
R0220	11 307 202 028
R0400	0
R0410	.
R0420	0
R0430	0
R0440	0
R0450	No adjustment
R0460	137 305 113 784

S.28.01.01

Minimum Capital Requirement - Only life or only non-life insurance or reinsurance activity

Linear formula component for life insurance and reinsurance obligations

		C0040
MCR _L Result	R0200	6 161 123 335

Net (of reinsurance/SPV) best estimate and TP calculated as a whole provisions

Net (of reinsurance/SPV) total capital at risk

	C0050	C0060
Obligations with profit participation - guaranteed benefits	R0210 349 529 322 883	
Obligations with profit participation - future discretionary benefits	R0220 137 305 113 784	
Index-linked and unit-linked insurance obligations	R0230 0	
Other life (re)insurance and health (re)insurance obligations	R0240 0	
Total capital at risk for all life (re)insurance obligations	R0250	526 291 864 324

Overall MCR calculation

		C0070
Linear MCR	R0300	6 161 123 335
SCR	R0310	11 307 202 028
MCR cap	R0320	5 088 240 912
MCR floor	R0330	2 826 800 507
Combined MCR	R0340	5 088 240 912
Absolute floor of the MCR	R0350	35 238 060

Minimum Capital Requirement

	R0400	5 088 240 912
--	--------------	---------------

S.28.02.01

Minimum Capital Requirement - Both life and non-life insurance activity

	Non-life activities		Life activities		Life activities	
	MCR _(L,NL) Result		MCR _(L,L) Result		Net (of reinsurance/SPV) best estimate and TP calculated as a whole provisions	
	C0070		C0080		C0110	C0120
Linear formula component for life insurance and reinsurance obligations	R0200			6 161 123 335		
Obligations with profit participation - guaranteed benefits					R0210	349 529 322 883
Obligations with profit participation - future discretionary benefits					R0220	137 305 113 784
Index-linked and unit-linked obligations					R0230	0
Other life (re)insurance and health (re)insurance obligations					R0240	0
Total capital at risk for all life (re)insurance obligations					R0250	526 291 864 324
Overall MCR calculation			C0130			
Linear MCR	R0300		6 161 123 335			
SCR	R0310		11 307 202 028			
MCR cap	R0320		5 088 240 912			
MCR floor	R0330		2 826 800 507			
Combined MCR	R0340		5 088 240 912			
Absolute floor of the MCR	R0350		35 238 060			
MCR	R0400		5 088 240 912			
Notional non-life and life MCR calculation			Non-life activities	Life activities		
			C0140	C0150		
Notional linear MCR	R0500		0	6 161 123 335		
Notional SCR excluding with add-on (annual or latest calculation)	R0510		0	11 307 202 028		
Notional MCR cap	R0520		0	5 088 240 912		
Notional MCR floor	R0530		0	2 826 800 507		
Notional Combined MCR	R0540		0	5 088 240 912		
Absolute floor of the notional MCR	R0550		23 809 500	35 238 060		
Notional MCR	R0560		23 809 500	5 088 240 912		